

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ
ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ
& ΤΗΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ
ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Άννα Τριανταφυλλίδου
European University Institute

ACCEPT
PLURALISM

Robert Schuman Centre for Advanced Studies

European
University
Institute

EUROPEAN COMMISSION
European Research Area

SEVENTH FRAMEWORK
PROGRAMME

Funded under Socio-economic Sciences & Humanities

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ, ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ
ROBERT SCHUMAN CENTRE FOR ADVANCED STUDIES

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Άννα Τριανταφυλλίδου

©Άννα Τριανταφυλλίδου, 2012

Το κείμενο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο για προσωπικούς ερευνητικούς σκοπούς. Για την περαιτέρω αναπαραγωγή του για άλλους σκοπούς, σε οποιαδήποτε μορφή, απαιτείται η συναίνεση του συγγραφέα.

Σε τυχόν αναφορές πρέπει να αναφέρονται τα πλήρη ονόματα του συγγραφέα, ο τίτλος, το ερευνητικό πρόγραμμα, το έτος και ο εκδότης.

Δημοσιεύθηκε από το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο
Robert Schuman Centre for Advanced Studies
Via dei Roccettini 9
50014 San Domenico di Fiesole - Italy

Ερευνητικό Πρόγραμμα ACCEPT PLURALISM,
Ανεκτικότητα, Πλουραλισμός και Κοινωνική Συνοχή:
Απαντώντας στις Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα στην Ευρώπη
Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Έρευνας
Έβδομο Πρόγραμμα Πλαίσιο
Κοινωνικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες
Συμφωνία Χρηματοδότησης αρ. 243837
Διαθέσιμο από το πανεπιστημιακό ευρετήριο CADMUS του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου.

Η γραφιστική επιμέλεια της έκθεσης έγινε από την κα Νίνα Παπαϊωάννου.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το Εγχειρίδιο αυτό ολοκληρώθηκε υπό την αιγίδα του ερευνητικού προγράμματος ACCEPT PLURALISM «Ανεκτικότητα, Πλουραλισμός και Κοινωνική Συνοχή: Απαντώντας στις Προκλήσεις του 21ου Αιώνα στην Ευρώπη», το οποίο χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Έρευνας και Καινοτομίας, Έβδομο Πρόγραμμα Πλαίσιο, Κοινωνικές, Οικονομικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες (συμφωνία χρηματοδότησης αρ. 243837). Στις σελίδες που ακολουθούν, παρατίθενται παραδείγματα από διάφορες χώρες που αφορούν στις προκλήσεις που εγείρει η εθνική, πολιτισμική και θρησκευτική διαφορετικότητα στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Παρουσιάζονται επίσης καλές πρακτικές αντιμετώπισής της διαφορετικότητας. Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου σε όλους τους συνεργάτες του προγράμματος ACCEPT PLURALISM για την συμβολή τους στη συγγραφή αυτού του Εγχειριδίου, και ιδιαίτερα για τα ενδιαφέροντα παραδείγματα ανεκτικότητας και πλουραλισμού που εντόπισαν σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο μέσα από τις μελέτες τους – κάποια από τα οποία αναφέρονται στις σελίδες που ακολουθούν.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ επίσης σε δύο ανθρώπους χωρίς τους οποίους το Εγχειρίδιο αυτό δεν θα είχε ποτέ πάρει την μορφή που έχει τώρα: στο δημοσιογράφο Terry Martin που επιμελήθηκε με προσοχή το πρωτότυπο κείμενο και το έκανε προσβάσιμο σε ένα ευρύτερο, μη ακαδημαϊκό κοινό, και στη γραφίστρια Νίνα Παπαϊωάννου για την υπομονή και τις ιδέες της κατά την διάρκεια τόσο της δημιουργίας, όσο και της επανειλημμένης διόρθωσης της διάταξης του κειμένου! Ευχαριστώ επίσης τη Χαρά Κούκη για την μετάφραση του Εγχειριδίου στα ελληνικά καθώς και για την βοήθειά της στην ταύτιση των επιλεγμένων φωτογραφιών και στην εικονογράφηση του Εγχειριδίου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τη Λουΐζα Αναστασοπούλου, επιστημονική σύμβουλο στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Έρευνας, και υπεύθυνη για το πρόγραμμα ACCEPT PLURALISM, για τη σημαντική της συμβολή σε πρώιμες εκδοχές του κειμένου.

Τυχόν λάθη και παραλείψεις είναι, φυσικά, αποκλειστικά δική μου ευθύνη.

Φλωρεντία, 23 Φεβρουαρίου 2012

Αννα Τριανταφυλλίδου

Επιστημονική Συντονίστρια του Ερευνητικού Προγράμματος ACCEPT PLURALISM

Το Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο, το Robert Schuman Centre for Advanced Studies, και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρουν ευθύνη για τις απόψεις που εκφράζει η συγγραφέας.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το ερευνητικό πρόγραμμα ACCEPT PLURALISM επισκεφθείτε:
<http://www.accept-pluralism.eu>

Η σελίδα του ACCEPT PLURALISM στο Facebook:
<http://www.facebook.com/groups/accept.pluralism/>

Για πληροφορίες σχετικά με τις Κοινωνικές, Οικονομικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες στο Έβδομο Πρόγραμμα Πλαίσιο επισκεφθείτε:
http://ec.europa.eu/research/social-sciences/index_en.htm
http://cordis.europa.eu/fp7/cooperation/socio-economic_en.html

ΠΟΙΑ Η ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ

Σε καιρούς χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης, τόσο εντός όσο και εκτός Ευρώπης, οι μαθητές συναισθάνονται την αυξανόμενη οικονομική και κοινωνική ανασφάλεια στο περιβάλλον τους. Συναισθάνονται ακόμα περισσότερο την αγωνία των γονιών τους να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές υποχρεώσεις τους. Επιπλέον, επικρατεί μία αίσθηση ότι **οι πολίτες αδυνατούν να αλλάξουν** την κατάσταση, η οποία είναι πια «**εκτός ελέγχου**» – οι αγορές φαίνονται να είναι πιο ισχυρές από τις εθνικές κυβερνήσεις, το κοινωνικό κράτος βρίσκεται υπό απειλή, όλο και περισσότεροι άνθρωποι μένουν άνεργοι, ενώ πολλοί αναρωτιούνται αν θα πάρουν ποτέ σύνταξη. Και σα να μην έφταναν αυτές οι ανησυχίες, επικρατεί κι ένας φόβος ότι η «ανεπιθύμητη» μετανάστευση ή οι μειονότητες θέτουν επιπλέον απαιτήσεις σε ένα ήδη βεβαρημένο σύστημα. Ωστόσο, τέτοιου τύπου ανησυχίες είναι κάθε άλλο παρά ένα νέο φαινόμενο.

Την τελευταία δεκαετία η Ευρώπη βιώνει αυξανόμενες εντάσεις μεταξύ γηγενών πληθυσμών και εθνικών ή θρησκευτικών μειονοτήτων. Οι πιο έντονες εντάσεις αφορούν κυρίως περιθωριοποιημένες μουσουλμανικές κοινότητες. Μεταξύ αυτών των συγκρούσεων, για παράδειγμα, περιλαμβάνονται οι βίαιες συγκρούσεις στην βόρεια Αγγλία μεταξύ αυτοχθόνων Βρετανών και Ασιατών μουσουλμάνων νεαρής ηλικίας (2001), οι κοινωνικές αναταραχές που ξέσπασαν στην Γαλλία από κοινωνικά περιθωριοποιημένους νέους μεταναστευτικής καταγωγής (2005), ή ακόμα και η κρίση που προκάλεσε στην Δανία την ίδια χρονιά η δημοσίευση των σκίτσων του προφήτη Μωάμεθ. Επιπλέον, στον απόηχο των τρομοκρατικών χτυπημάτων στις Ηνωμένες Πολιτείες (2001), στην Ισπανία (2004) και την Μεγάλη Βρετανία (2005), οι μουσουλμανικές κοινότητες υπόκεινται έκτοτε σε εξονυχιστικούς ελέγχους, ενώ έχει εκφραστεί ένας διάχυτος προβληματισμός – ακόμα και ξεκάθαρη αντίθεση – εκ μέρους πολλών ευρωπαϊκών κυβερνήσεων σχετικά με την ενδεχόμενη ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, μιας χώρας που τόσο κοινωνικο-πολιτισμικά όσο και θρησκευτικά διαφέρει από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της ΕΕ. Άλλα παραδείγματα εντάσεων είναι οι διαμάχες για την ανέγερση κατά τόπους τζαμιών στην Ιταλία, την Ελλάδα, την Γερμανία ή την Γαλλία, η διαμάχη για την ανέγερση μιναρέ στην Ελβετία (2009), και η απαγόρευση της μαντήλας πλήρους κάλυψης του προσώπου (*burqa*), που νομοθετήθηκε το 2011 στο Βέλγιο και στην Γαλλία.

Τα γεγονότα στην Ουτόγια της Νορβηγίας το καλοκαίρι του 2011 και οι δολοφονίες με ρατσιστικό κίνητρο που έλαβαν χώρα στην πόλη της Φλωρεντίας, στην Ιταλία, τον Δεκέμβρη της ίδιας χρονιάς, δεν αποτελούν παρά μια συγκλονιστική ένδειξη του φόβου μερικών ανθρώπων απέναντι στην κοινωνική αλλαγή.

Καθ' όλη την διάρκεια της πρώτης αυτής δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, πολιτικοί και ακαδημαϊκοί συζητούν επίμονα για τις αιτίες αυτών των εντάσεων και για τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να ενισχυθεί η κοινωνική συνοχή των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Οι ερωτήσεις που τίθενται συχνά – με λιγότερο ή περισσότερο «πολιτικά ορθούς» όρους – είναι **σε ποιο βαθμό η πολιτισμική ποικιλομορφία μπορεί να γίνει αποδεκτή** από τις φιλελεύθερες δημοκρατίες, **και με ποιους τρόπους;** Ορισμένοι στοχαστές και πολιτικοί έχουν υποστηρίξει ότι είναι σχεδόν αδύνατο για ορισμένες μειονοτικές ομάδες – συγκεκριμένα για τους Μουσουλμάνους και τους Ρομά – να μπορέσουν να ενταχθούν στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Υποστηρίζουν μάλιστα ότι οι πολιτισμικές τους παραδόσεις και η θρησκευτική τους πίστη είναι ασύμβατες με μία εκκοσμικευμένη δημοκρατική διακυβέρνηση. Άλλοι πάλι θεωρούν ότι οι Μουσουλμάνοι μπορούν να συμμετέχουν στην κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα των ευρωπαϊκών κοινωνιών, αρκεί βέβαια να υιοθετήσουν μία σειρά πολιτειακών αξιών που βρίσκονται στον πυρήνα των δημοκρατικών ευρωπαϊκών παραδόσεων και αντανακλούν τον κοσμικό χαρακτήρα της κοινωνίας και της πολιτικής στην Ευρώπη.

Το Εγχειρίδιο αυτό στοχεύει να ενημερώσει και να εκπαιδεύσει τους νέους, να τους βοηθήσει να καταλάβουν τι σημαίνει πολιτισμική ποικιλομορφία, τις διαφορικές της εκφάνσεις και να μιλήσουν για αυτές χρησιμοποιώντας μία κοινή ορολογία. Έχει ως σκοπό, δηλαδή, να παρέχει σε νέους ανθρώπους τα απαραίτητα εργαλεία που θα τους βοηθήσουν να επιλύουν διλήμματα με τα οποία πιθανόν να έρχονται αντιμέτωποι στην καθημερινότητά τους σήμερα, όσο και στο μέλλον.

Το Εγχειρίδιο αυτό απευθύνεται σε μαθητές λυκείου και προπτυχιακούς φοιτητές μεταξύ 17 και 23 χρονών. Επίσης, απευθύνεται σε επιμορφωτές που διδάσκουν σε προγράμματα μετεκπαίδευσης καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανά την Ευρώπη. Μπορεί να φανεί χρήσιμο σε πολλές θεματικές ενότητες που διδάσκονται στα σχολεία

και να υποστηρίξει ιδιαίτερα τη διδασκαλία του μαθήματος Αγωγής του Πολίτη, καθώς και γενικότερα μαθημάτων που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση.

Στις διάφορες ενότητες αυτού του Εγχειριδίου, διευκρινίζονται όροι που χρησιμοποιούμε συχνά όταν μιλάμε για την ποικιλομορφία. Όροι, όπως *υπηκοότητα, ιθαγένεια, εθνική και εθνοτική ταυτότητα*, αποκτούν διαφορετικό νόημα σε κάθε γλώσσα, ενώ χρησιμοποιούνται καθημερινά χωρίς απαραίτητα να γνωρίζουμε την επακριβή τους σημασία. Για παράδειγμα, ο όρος *έθνος* αναφέρεται στους πολίτες συνολικά μιας χώρας, ή μήπως μόνο σε αυτούς που έχουν την ίδια εθνική καταγωγή; Η *φυλή* αναφέρεται στο χρώμα του δέρματος ή σε κάποια άλλα φυσικά χαρακτηριστικά; Ή μήπως αντιστοιχεί σε μια ολόκληρη σειρά υποτιθέμενων ψυχολογικών ή διανοητικών γνωρισμάτων (π.χ. «οι Ινδοί είναι έξυπνοι», «οι μαύροι είναι καλοί αθλητές», «οι Ιάπωνες είναι ντροπαλοί»); Επιπλέον, φυλετικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά συχνά συγχέονται, ενώ οι πιστοί ορισμένων θρησκειών συχνά χαρακτηρίζονται με βάση στερεότυπα (π.χ. «οι Μουσουλμάνοι είναι πονηροί», «οι Εβραίοι τσιγκούνηδες»). Αυτό συμβαίνει γιατί στο μυαλό πολλών ανθρώπων οι περισσότεροι από αυτούς τους όρους συνδέονται στενά με αρνητικά στερεότυπα που συνήθως αποδίδονται σε μειονοτικές ομάδες. Από την άλλη, ορισμένες έννοιες, όπως *ένταξη, πολυπολιτισμικότητα και διαπολιτισμικός διάλογος*, είναι αμφισβητούμενες έννοιες, καθώς επικρατούν διαφορετικές απόψεις για το τί ακριβώς σημαίνουν και πώς σχετίζονται μεταξύ τους. Με λίγα λόγια, αυτό το Εγχειρίδιο διευκρινίζει αυτούς τους όρους με σκοπό να δώσει στους νέους τα απαραίτητα εργαλεία, ώστε να κατανοήσουν την πραγματικότητα που τους περιβάλλει.

Παράλληλα, το Εγχειρίδιο παρουσιάζει τις αντιλήψεις και τα φαινόμενα εκείνα πάνω στα οποία στηρίζεται ο φόβος απέναντι στην πολιτισμική ποικιλομορφία. Αποσκοπεί με αυτό τον τρόπο να βοηθήσει τους νέους να αντιληφθούν το είδος των αρνητικών συμπεριφορών που αναπτύσσονται όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι με την ποικιλομορφία μέσα στην κοινωνία και έτσι να τους επιτρέψει να διακρίνουν τις πεποιθήσεις και τις πράξεις εκείνες που είναι *ξενοφοβικές* από εκείνες που είναι πραγματικά *ρατσιστικές*. Η διαφοροποίηση και διευκρίνιση αυτών των όρων, μέσα από κατάλληλα παραδείγματα, είναι χρήσιμη προκειμένου να καταλάβουμε με ποιους τρόπους *η ξενοφοβία, ο ρατσισμός και η προκατάληψη* σχετίζονται πιο πολύ με τους δικούς μας φόβους, παρά με τις διαφορές των άλλων.

Τέλος, το Εγχειρίδιο αναπτύσσει μία σειρά από προτάσεις σχετικά με το πώς μπορούμε να αντιμετωπίζουμε τις προκλήσεις που εγείρονται από την εθνοτική και θρησκευτική ποικιλομορφία στην καθημερινότητα μας. Όροι, όπως η *ενσωμάτωση*, χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν πολύ διαφορετικές διαδικασίες και στόχους περιπλέκοντας συχνά περισσότερο την πραγματικότητα. Ένταξη μπορεί να σημαίνει να βρει κανείς δουλειά (ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας), να πηγαίνει σχολείο, να μαθαίνει την γλώσσα μιας χώρας, να υιοθετεί ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής ή έναν ενδυματολογικό κώδικα (κοινωνική ένταξη), ή να ψηφίζει στις εκλογές (πολιτική ένταξη). Το νόημα του όρου περιπλέκεται ακόμα περισσότερο, καθώς ορισμένοι τον χρησιμοποιούν για να υποστηρίξουν πως οι μειονότητες και οι μετανάστες πρέπει να αφομοιώνονται απόλυτα στον τρόπο ζωής που ακολουθεί η πλειοψηφία. Άλλοι, πάλι, καταλαβαίνουν τον όρο *ένταξη* ως την προσαρμογή των ανθρώπων στο νέο τους περιβάλλον, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εγκαταλείπουν την δική τους γλώσσα ή τις δικές τους παραδόσεις.

Μέσα από την προσπάθεια αποσαφήνισης αυτών των όρων, το Εγχειρίδιο που κρατάτε στα χέρια σας αποσκοπεί να αναδείξει τις αρχές εκείνες που διέπουν την δημοκρατική ζωή στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Εξετάζοντας συγκεκριμένες περιπτώσεις συγκρούσεων που προέκυψαν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, διλήμματα που τέθηκαν και λύσεις που δοθήκαν, μας δίνεται η δυνατότητα μέσω απτών παραδειγμάτων να εξερευνήσουμε τι σημαίνει στην πράξη η θρησκευτική και εθνοτική διαφορετικότητα και πώς την διαχειριζόμαστε στο σχολείο, στην δουλειά και σε δημόσιους χώρους. Με αυτόν τον τρόπο, προσπαθούμε να βοηθήσουμε τους μαθητές να αντιληφθούν όρους και ορισμούς, όχι στο επίπεδο της θεωρίας, αλλά σ' εκείνο της πραγματικής ζωής. Ελπίζουμε ότι το Εγχειρίδιο θα φανεί χρήσιμο προετοιμάζοντάς τους να γίνουν οι ευρωπαίοι πολίτες του αύριο.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ποια η χρησιμότητα αυτού του Εγχειρίδιου;.....	5
Πολιτισμική ποικιλομορφία στην Ευρώπη: μετανάστες και μειονότητες.....	9
Η Πρόκληση της Πολιτισμικής Ποικιλομορφίας.....	14
Εθνική Ταυτότητα, Ιθαγένεια, Εθνότητα.....	19
Το έθνος.....	19
Οι Μειονότητες.....	20
Ορίζοντας την Πολιτισμική Ποικιλομορφία.....	23
Εθνοτική, Φυλετική, Πολιτισμική και Θρησκευτική Ποικιλομορφία.....	23
Εθνότητα.....	24
Φυλή.....	25
Ο Φόβος της Πολιτισμικής Ποικιλομορφίας.....	27
Ρατσισμός.....	27
Ξενοφοβία και Εθνοτικές Προκαταλήψεις.....	30
Αποδοχή [:] της Πολιτισμικής Ποικιλομορφίας.....	33
Ένταξη και Αφομοίωση.....	33
Πολυπολιτισμικότητα και Δια-πολιτισμική Προσέγγιση.....	36
Ανεκτικότητα και Σεβασμός.....	40
Σχετικά με το ερευνητικό πρόγραμμα ACCEPT PLURALISM.....	47

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ & ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

Την Ευρώπη συχνά την αντιλαμβανόμαστε ως ένα σύνολο διαφορετικών εθνών- κρατών, που το καθένα έχει την δική του ιστορία, τον δικό του πολιτισμό και ταυτότητα. Μοιάζει αυτονόητο ότι κάθε κράτος-μέλος είναι λίγο ή πολύ ομοιογενές εσωτερικά. Η πραγματικότητα όμως είναι αρκετά διαφορετική. Οι ευρωπαϊκές χώρες παρουσιάζουν πολύ μεγαλύτερη ποικιλία στο εσωτερικό τους, απ' όση φανταζόμαστε.

Ήδη από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, τα βόρεια και τα δυτικά ευρωπαϊκά κράτη άρχισαν να δέχονται μεγάλους αριθμούς μεταναστών από την Ασία, την Αφρική και την Νότιο Αμερική. Γύρω στο 5 με 10% του πληθυσμού της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Γερμανίας και της Ολλανδίας έχει γεννηθεί εκτός των χωρών αυτών, ενώ περίπου 20% του συνολικού τους πληθυσμού έχει προγόνους που έχουν βιώσει την εμπειρία της μετανάστευσης.

Η κατάρρευση του κομμουνισμού στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του 1990 οδήγησε στην εντατικοποίηση του φαινομένου της διεθνούς μετανάστευσης. Ενώ ο χάρτης της Ευρώπης χαραζόταν εκ νέου, οι γεωπολιτικές αλλαγές που προέκυψαν προκάλεσαν σημαντικές μετακινήσεις πληθυσμών. Άνθρωποι από τα «νέα» κράτη-μέλη της ΕΕ στα ανατολικά μετακινήθηκαν στα «παλαιά» κράτη-μέλη προς στα νότια, τα βόρεια και τα δυτικά. Κατά την ίδια περίοδο συνεχιζόταν η εισροή ανθρώπων από άλλες ηπείρους, γεγονός που συνέβαλε στην

Πολιτισμική ποικιλομορφία στην Ευρώπη

ολοένα και αυξανόμενη ποικιλομορφία που παρουσιάζαν στο εσωτερικό τους οι ευρωπαϊκές κοινωνίες. Οι αλλαγές αυτές έγιναν με ιδιαίτερα γρήγορους ρυθμούς στα νότια κράτη-μέλη της ΕΕ. Τα τελευταία 20 χρόνια οι χώρες της νότιας Ευρώπης, οι οποίες παλιότερα αποτελούσαν τόπους προέλευσης μεταναστών (όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Ελλάδα), μετατράπηκαν σε χώρες υποδοχής μεταναστών. Οι μετανάστες αποτελούν πια 5 με 10% του πληθυσμού των χωρών αυτών.

Εκτός όμως της διαφορετικότητας που θα μπορούσε να αποδοθεί στην μετανάστευση, στις ευρωπαϊκές χώρες (κυρίως αυτές της κεντρο-ανατολικής και νοτιο-ανατολικής Ευρώπης) κατοικούν επίσης και μεγάλοι πληθυσμοί που ανήκουν σε γηγενείς μειονότητες. Πολλοί από αυτούς, μάλιστα, ζουν σε αυτά τα εδάφη εδώ και αιώνες. Σε ορισμένες χώρες, όπως στην Βουλγαρία, οι γηγενείς μειονότητες (μουσουλμάνοι Τούρκοι και Ρομά) αποτελούν πάνω από το 10% του πληθυσμού. Σε άλλες, οι γηγενείς μειονοτικές ομάδες (οι Ουκρανοί και οι Γερμανοί στην Πολωνία, για παράδειγμα) είναι σχετικά μικρές. Ωστόσο, υπάρχει μία γηγενής εθνοτική μειονότητα – οι Ρομά – που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή καθώς συναντάται σχεδόν σε όλες τις χώρες της ΕΕ. Οι πληθυσμοί Ρομά ποικίλουν από μερικές χιλιάδες, όπως στην Σουηδία, σε εκατοντάδες χιλιάδες, όπως στην Ουγγαρία, την Ρουμανία, την Ελλάδα και την Βουλγαρία.

Στον παρακάτω πίνακα απεικονίζονται οι βασικές μεταναστευτικές και μειονοτικές ομάδες σε ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΕ.

Πίνακας 1

Γηγενείς Μειονότητες και Μεταναστευτικοί Πληθυσμοί σε «Παλαιές» Χώρες Υποδοχής Μεταναστών (δηλαδή χώρες που δέχτηκαν μετανάστες από τις δεκαετίες του 1950 και 1960) για το έτος 2009

Χώρες	Συνολικός Πληθυσμός (εκατ)	Μεταναστευτικός πληθυσμός (μέγεθος)	Μεγαλύτερες μεταναστευτικές ομάδες (ανά χώρα ή περιοχή προέλευσης)	Μέγεθος	Μεγαλύτερες γηγενείς μειονότητες	Μέγεθος
Δανία	5.5	540.000	Τουρκία Γερμανία Ιράκ Πολωνία	60.000 30.000 30.000 28.000	Ρομά Ομογενείς Γερμανοί Γροιλανδοί	5-10.000 15.000 18.000
Γαλλία	65	4,8 εκατ.	Άλλες χώρες της ΕΕ Βόρειος Αφρική Υποσαχ. Αφρική Τουρκία Υπόλοιπος κόσμος (συμπεριλ. της Κίνας)	2 εκατ. 1,5 εκατ. 570.000 220.000 600.000	Ρομά	250-450.000
Γερμανία	81.9	15,7 εκατ.	Πολωνία Ελλάδα Ιταλία Ρουμανία Τουρκία Ρωσική Ομοσπ. Αφρική Αμερική Βόρειος Αμερική Καζακστάν Άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής Βόρεια και Βορειο ανατολική Ασία	1,3 εκατ. 375.000 717.000 435.000 2,5 εκατ. 1 εκατ. 477.000 385.000 179.000 656.000 1,2 εκατ. 563.000	Ρομά Γερμανοί Δανοί Φρίζιοι Σορμπ	60-70.000 50.000 400.00 60.000
Ολλανδία	16.3	3,35 εκατ. (με τουλάχιστον έναν αλλοδαπό γονιό)	Τουρκία Ινδονησία Μαρόκο Σουρινάμ	383.000 382.000 349.000 342.000	Φρίζιοι Κάτοικοι Λιμβούργου Ρομά	644.000 1,12 εκατ. 3.500
Σουηδία	9.3	700.000 εκατ.	Ιράκ Υποσαχ. Αφρική Πρώην Γιουγκοσλ. Πολωνία Ιράν Βοσνία Ερζεγοβίνη	118.000 80.000 70.000 70.000 60.000 56.000	Ρομά Μίνκιελι Σάαμι Σουηδοί Φινλανδοί	30-65.000 40-70.000 17.000 675.000
Ηνωμένο Βασίλειο	61.8	4,6 εκατ.	Ιρλανδοί * Ανάμεικτοι πληθ. Μόνο «μαύροι» Μόνο Ασιάτες Άλλες εθνικότητες	90.000 670.000 1.150.000 2.300.000 230.000	--	--

Πηγή: Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον πίνακα βασίζονται στις εκθέσεις του προγράμματος ACCEPT PLURALISM. Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του προγράμματος: <http://www.accept-pluralism.eu/Research/ProjectReports/NationalDiscourses.aspx>

Σημείωση: Ο πίνακας δεν περιλαμβάνει τα «απάτριδα» έθνη, όπως για παράδειγμα τους Βάσκους στην Ισπανία ή τους Ουαλούς στην Μεγάλη Βρετανία. Βασίζεται σε εθνικές απογραφές και άλλα στατιστικά στοιχεία εθνικών φορέων που καταμετρούν εθνικές και εθνοτικές μειονότητες με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετική έκταση ο καθένας.

* Στην περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας, οι μεταναστευτικές ομάδες όπως καταμετρώνται στην εθνική απογραφή αναφέρονται περισσότερο σε εθνοτικές μειονότητες παρά στη χώρα προέλευσης. Τα στοιχεία που παρατίθενται εδώ αφορούν το Ηνωμένο Βασίλειο, δηλαδή την Μεγάλη Βρετανία και την Βόρεια Ιρλανδία. Στο Εγχειρίδιο αυτό χρησιμοποιούμε γενικά τον όρο Μεγάλη Βρετανία για να αναφερθούμε στο Ην. Βασίλειο ως τρέχοντα και δόκιμο, αλλά είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο όρος Μεγάλη Βρετανία αναφέρεται στην Αγγλία, Ουαλία και Σκωτία και δεν περιλαμβάνει την Β. Ιρλανδία.

Πίνακας 2

Γηγενείς Μειονότητες και Μεταναστευτικοί Πληθυσμοί σε «Νέες» Χώρες Υποδοχής Μεταναστών (δηλαδή χώρες που δέχτηκαν μετανάστες μετά το 1989) για το έτος 2009.

Χώρες	Συνολικός Πληθυσμός (εκατ.)	Μεταναστευτικός πληθυσμός (μέγεθος)	Μεγαλύτερες μεταναστευτικές ομάδες	Μέγεθος	Μεγαλύτερες μειονοτικές ομάδες	Μέγεθος
Ελλάδα	11	840.000	Αλβανοί Βούλγαροι Ρουμάνοι Γεωργιανοί Πακιστανοί Ρώσοι	500.000 55.000 34.000 34.000 23.000 20.000	Τούρκοι/ Μουσουλμάνοι της Θράκης Ρομά	80-120.000 300-350.000
Ιρλανδία	4,5	420.000	(στοιχεία 2006) Πολίτες Μ.Βρετανίας Πολωνοί Λιθουανοί Νιγηριανοί	110.000 60.000 25.000 16.000	Ιρλανδοί νομάδες (travellers)	22.000
Ιταλία	60	4,9 εκατ.	Ρουμάνοι Αλβανοί Μαροκινοί Κινέζοι Ουκρανοί Φιλιππινέζοι Υποσαχ. Αφρικανοί	900.000 460.000 430.000 190.000 180.000 120.000 285.000	Ρομά	120-150.000
Ισπανία	46	4,7 εκατ.	(στοιχεία 2010) Ρουμάνοι Μαροκινοί Πολίτες του Ισημερινού Κολομβιανοί Πολίτες ΜΒ Ιταλοί Βούλγαροι Κινέζοι Υποσαχ. Αφρικανοί	700.000 760.000 380.000 260.000 225.000 165.000 155.000 152.000 ~110.000	Ρομά	650.000

Πηγή: Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον πίνακα βασίζονται στις εκθέσεις του προγράμματος ACCEPT PLURALISM. Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του προγράμματος: <http://www.accept-pluralism.eu/Research/ProjectReports/NationalDiscourses.aspx>

Σημείωση: Ο πίνακας δεν περιλαμβάνει τα «απάτριδα» έθνη, όπως για παράδειγμα τους Βάσκους στην Ισπανία ή τους Ουαλούς στην Μεγάλη Βρετανία. Βασίζεται σε εθνικές απογραφές και άλλα στατιστικά στοιχεία εθνικών φορέων που καταμετρούν εθνικές και εθνοτικές μειονότητες με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετική έκταση ο καθένας.

Πίνακας 3

Γηγενείς Μειονότητες και Μεταναστευτικοί Πληθυσμοί στις Κεντρικές Ανατολικές Ευρωπαϊκές Χώρες για το έτος 2009

Χώρες	Συνολικός Πληθυσμ. (εκατ.)	Μεταναστευτικός Πληθυσμός (μέγεθος)	Μεγαλύτερες μεταναστευτικές ομάδες	Μέγεθος	Μεγαλύτερες γηγενείς μειονότητες	Μέγεθος
Βουλγαρία	7,6	Μικρός πληθυσμός, ελλειπή στοιχεία για εκτίμηση	--	--	Τούρκοι Ρομά	750.000 370.000
Ουγγαρία	10	Μικρός πληθυσμός, ελλειπή στοιχεία για εκτίμηση	--	--	Γερμανοί Σλοβάκοι Κροάτες Ρομά Ρουμάνοι	200.000 100.000 80.000 400-800.000 25.000
Πολωνία	38	700.000 (εκτίμηση για το 2005)	Ουκρανοί	Ακαθόριστο	Γερμανοί Λευκορώσσοι Ουκρανοί Σιλεσιανοί Ρομά	150.000 50.000 30.000 170.000 20-30.000
Ρουμανία	21,5	Μικρός πληθυσμός, ελλειπή στοιχεία για εκτίμηση	--	--	Ομογενείς Ούγγροι Ρομά	1,5 εκατ. 0,55-1 εκατ.
Τουρκία	72	Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία	Βόσνιοι Πομάκοι Κιρκασσσιανοί Ιρανοί Μετανάστες από ΕΕ Μετανάστες σε μετάβαση Πρόσφυγες	2 εκατ. 600.000 2,5 εκατ. 500.000 170.000 200.000 20.000	Εβραίοι Έλληνες Αρμένιοι Ασσύριοι Αλεβί Άραβες Κούρδοι	40.000 3.000 60.000 53.000 15 εκατ. 1 εκατ. 13 εκατ.

Πηγή: Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον πίνακα βασίζονται στις εκθέσεις του προγράμματος ACCEPT PLURALISM. Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του προγράμματος: <http://www.accept-pluralism.eu/Research/ProjectReports/NationalDiscourses.aspx>

Σημείωση: Ο πίνακας δεν περιλαμβάνει τα «απάτριδα» έθνη, όπως για παράδειγμα τους Βάσκους στην Ισπανία ή τους Ουαλούς στην Μεγάλη Βρετανία. Βασίζεται σε εθνικές απογραφές και άλλα στατιστικά στοιχεία εθνικών φορέων που καταμετρούν εθνικές και εθνοτικές μειονότητες με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετική έκταση ο καθένας.

Πολιτισμική ποικιλομορφία στην Ευρώπη

Οι μειονοτικοί πληθυσμοί – είτε γηγενούς είτε μεταναστευτικής καταγωγής – συχνά διαφέρουν από τους εθνικούς πλειοψηφικούς πληθυσμούς κατά πολλούς τρόπους. Οι διαφορές τους αυτές μπορεί να αφορούν την εθνοτική καταγωγή, την πολιτισμική παράδοση, την γλώσσα, την θρησκεία ή οποιονδήποτε συνδυασμό των παραπάνω. Παρ' όλα αυτά, ξεχωριστές μειονοτικές ομάδες ορισμένες φορές κατηγοριοποιούνται λανθασμένα με βάση την ίδια «ετικέτα» - π.χ. άνθρωποι από το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, το Μαρόκο και την Τουρκία συχνά αναφέρονται συνολικά ως «Μουσουλμάνοι». Είναι σύνηθες να ομαδοποιούνται μειονότητες που έχουν μεταξύ τους διαφορετικές εθνοτικές ή πολιτισμικές ταυτότητες σύμφωνα με το μοναδικό πράγμα που τους συνδέει, δηλαδή την θρησκεία.

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑΣ

Από πολιτική άποψη, οι μειονοτικές ομάδες αποτελούν μία πρόκληση για τα έθνη - κράτη, καθώς θεωρείται ότι αυτά χαρακτηρίζονται από μία μοναδική και κοινή μεταξύ των μελών τους εθνοτική καταγωγή, θρησκεία και κουλτούρα. Οι μειονότητες δημιουργούν δικές τους οργανώσεις και συλλόγους έτσι ώστε να συντηρούν τις παραδόσεις και τα έθιμά τους, και συχνά, διεκδικούν δικαιώματα για την πολιτική τους αντιπροσώπηση και την πολιτειακή τους συμμετοχή. Μπορεί επίσης να αμφισβητήσουν την κυρίαρχη αφήγηση της εθνικής ιστορίας και να διεκδικήσουν μία διαφορετική ερμηνεία ιστορικών γεγονότων (κυρίως πολέμων) και εθνικών ηρώων. Η ιταλική πλειοψηφία και η σλοβένικη μειονότητα στην βορειο-ανατολική Ιταλία, για παράδειγμα, έχουν πολύ διαφορετικές απόψεις σχετικά με τις αιτίες καθώς και την κατάληξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει μεταξύ των γηγενών Έλλήνων και των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα. Εξίσου διαφορετικές μπορεί να είναι και οι απόψεις που επικρατούν για την ιστορία της αποικιοκρατίας μεταξύ των εθνικών πλειοψηφιών (των πρώην, δηλαδή, αποικιοκρατικών δυνάμεων) και των πρώην αποικιοκρατούμενων πληθυσμών (όπως οι Αλγερινοί στην Γαλλία, οι Σουριναμέζοι στην Ολλανδία, ή οι πολίτες των Δυτικών Ινδιών στην Μεγάλη Βρετανία).

Οι μειονότητες μπορεί να αποτελέσουν πρόκληση για την πλειοψηφία σχετικά με το τι ορίζεται κάθε φορά ως «αποδεκτή», «φυσιολογική» ή «αποκλίνουσα» συμπεριφορά σε διάφορους τομείς. Οι διαφορές αυτές μπορεί να γίνουν πιο περίπλοκες όταν οι ομάδες αυτές έχουν διαφορετικές κοσμοθεωρίες, θρησκευτικές πεποιθήσεις και αντιλήψεις για τις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων, την οικογένεια και την κοινότητα.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, παρατηρούμε ότι στα μέσα ενημέρωσης και στις πολιτικές συζητήσεις οι μειονοτικοί πληθυσμοί που διαμένουν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες συχνά χαρακτηρίζονται ως «αταίριαστοι» προς τις ευρωπαϊκές δημοκρατικές και κοσμικές κοινωνίες. Οι ομάδες εκείνες που στιγματίζονται περισσότερο από όλες τις άλλες είναι οι Μουσουλμάνοι (ανεξαρτήτως της εθνοτικής τους καταγωγής) και οι Ρομά (ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους).

Για παράδειγμα, οι Μουσουλμάνοι της Ευρώπης έχουν συχνά κατηγορηθεί ως εχθρικά διακείμενοι προς τις φιλελεύθερες αξίες. Το ζήτημα αυτό βρίσκεται στον πυρήνα της διένεξης που ξέσπασε με αφορμή την δημοσίευση των σκίτσων του Προφήτη Μωάμεθ στον δανέζικο τύπο το 2005. Παρακάτω ακολουθεί μία περίληψη των γεγονότων.

Θρησκευτική ποικιλομορφία και ελευθερία του Τύπου

Στις 30 Σεπτεμβρίου του 2005, δημοσιεύτηκαν 12 σκίτσα του προφήτη Μωάμεθ στην δανέζικη εφημερίδα *Jyllands-Posten*. Τα σκίτσα απεικόνιζαν τον προφήτη σε διάφορες υποτιθέμενα χιουμοριστικές ή σαρκαστικές καταστάσεις, και εμφανίστηκαν ως μέρος του κυρίου άρθρου που ασκούσε κριτική στην αυτολογοκρισία των μέσων ενημέρωσης στην Δανία. Η πιο αμφιλεγόμενη εικόνα παρίστανε τον Μωάμεθ σαν τρομοκράτη, που φορούσε ένα τουρμπάνι σε σχήμα βόμβας με ένα αναμμένο φυτίλι. Στην ισλαμική παράδοση, οποιαδήποτε απεικόνιση του προφήτη αποτελεί βλασφημία, αφού προκειμένου να αποφευχθεί η ειδωλολατρία απαγορεύεται ρητά κάθε εικόνα του Θεού, του προφήτη Μωάμεθ και των μεγάλων προφητών της χριστιανικής και εβραϊκής παράδοσης. Μετά την δημοσίευση αυτών των σκίτσων, οι εκδότες έλαβαν σειρά οργισμένων επιστολών, ενώ λέγεται μάλιστα ότι οι καλλιτέχνες δέχτηκαν ακόμα και απειλές εναντίον της ζωής τους. Αυτές οι απειλές κυκλοφόρησαν ευρέως στην Δανία και ξεσήκωσαν θύελλα αντι-μουσουλμανικών σχολίων και διαμαρτυριών.

Στις 14 Οκτώβρη του 2005, δύο εβδομάδες δηλαδή μετά την πρώτη δημοσίευση, έλαβε χώρα στην Κοπεγχάγη μία πορεία διαμαρτυρίας ενάντια στην δημοσίευση των σκίτσων αυτών. Πέντε μέρες αργότερα, οι πρεσβευτές από 11 μουσουλμανικές χώρες έστειλαν τις διαμαρτυρίες τους στον δανό Πρωθυπουργό *Andreas Fogh Rasmussen*, ζητώντας του να επέμβει και να πάρει θέση εναντίον της εφημερίδας. Η αρχική αντίδραση του Πρωθυπουργού ήταν πως ήταν ανάρμοστο για μία κυβέρνηση να επέμβει σε θέματα ελευθερίας του Τύπου.

Σε μία προσπάθεια να λάβει τέλος η διαμάχη, δανοί διπλωμάτες έδωσαν μία «εξήγηση» στον Πρόεδρο της Αραβικής Ένωσης και στις 30 Ιανουαρίου του 2006, ο *Rasmussen* έκανε επίσημες δηλώσεις επί του θέματος. Αν και εξέφρασε την λύπη του για την προσβολή που προκλήθηκε σε εκατομμύρια Μουσουλμάνων, παρ' όλα αυτά υπερασπίστηκε για ακόμη μια φορά την ελευθερία του Τύπου. Το ίδιο έκαναν με δηλώσεις τους και οι εκδότες της *Jyllands-Posten*, οι οποίες έγιναν δεκτές από την Ισλαμική Κοινότητα της Δανίας. Η ειρωνεία όμως είναι πως όσες προσπάθειες έγιναν ώστε να πάρει τέλος αυτή η αντιπαράθεση, τελικά έφεραν το αντίθετο αποτέλεσμα δημιουργώντας μεγαλύτερη ένταση. Πολλές εφημερίδες και δημοσιογράφοι σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες θεώρησαν ότι το γεγονός αυτό υπονόμει την ελευθερία της έκφρασης κι ως εκ τούτου αναδημοσίευσαν τα αμφιλεγόμενα σκίτσα. Αυτή η απόφαση εξόργισε εκατομμύρια Μουσουλμάνους ανά τον κόσμο.

Η διαμάχη πυροδότησε δημόσιες διαμαρτυρίες σε διάφορες μουσουλμανικές χώρες. Από τις 2 έως και τις 8 Φεβρουαρίου σημειώθηκαν μερικά από τα πιο βίαια γεγονότα αυτής της κρίσης, κυρίως ο εμπρησμός της πρεσβείας της Δανίας στην Συρία στις 4 Φεβρουαρίου, ενώ στο Λίβανο και την Ινδονησία ξέσπασαν διαδηλώσεις και πλήθη επιτέθηκαν στις πρεσβείες της Δανίας, και ένοπλοι Παλαιστίνιοι περικύκλωσαν τα γραφεία της ΕΕ στην Λωρίδα της Γάζας απαιτώντας μία συγγνώμη για τα σκίτσα. Την ίδια εβδομάδα σημειώθηκαν διαμαρτυρίες στο Αφγανιστάν, στο Πακιστάν, στο Ιράκ και στο Ιράν, καθώς και στην Μεγάλη Βρετανία και σε άλλες χώρες της ΕΕ.

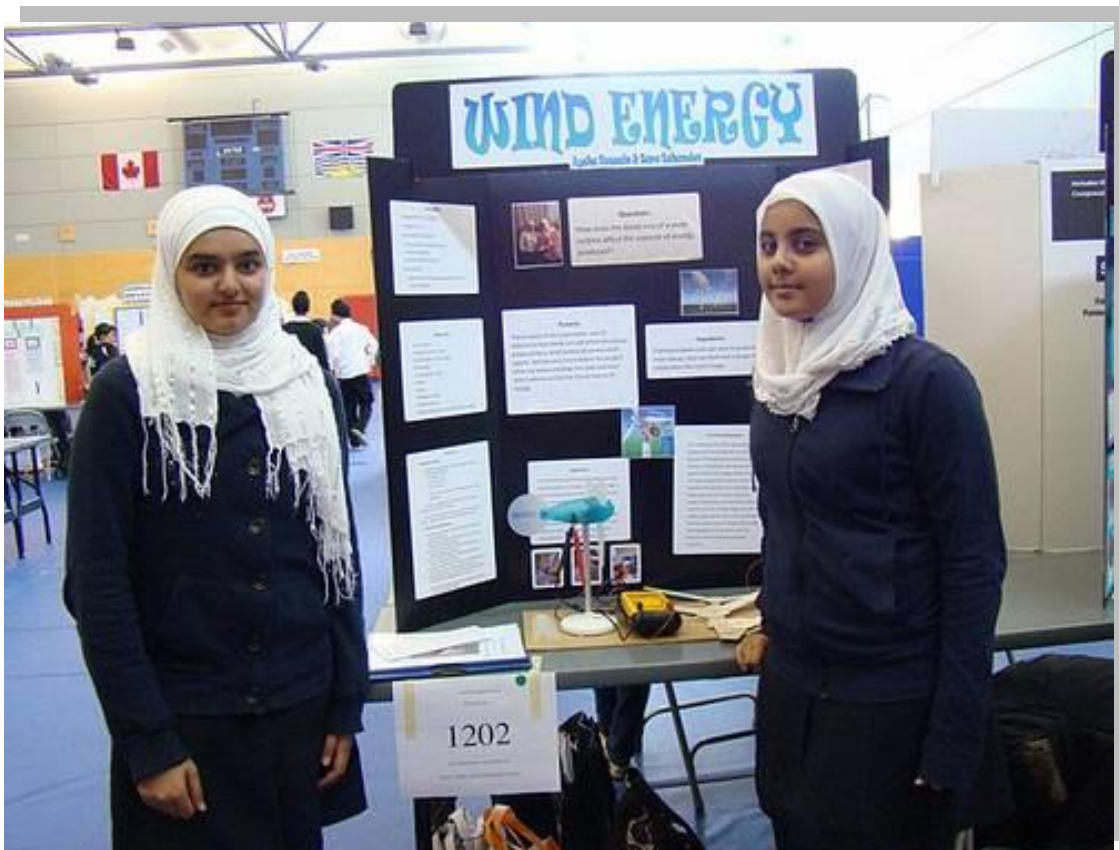
Κατά την διάρκεια της κρίσης για τα «σκίτσα του Μωάμεθ», όπως έγινε γνωστή, τα μέσα ενημέρωσης κάποιων χωρών επέλεξαν να μην αναδημοσιεύσουν τις εικόνες αυτές, κι αυτό γιατί θεώρησαν σημαντικό να βρεθεί μια ισορροπία μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και της ευθύνης που φέρουν να μην προσβληθεί το θρησκευτικό συναίσθημα οποιασδήποτε μειονοτικής ομάδας. Το θέμα αυτό παραμένει ανοιχτό μέχρι σήμερα γεννώντας ερωτήματα όχι μόνο σε σχέση με την θρησκευτική ελευθερία και τα όρια της ελευθερίας της έκφρασης, αλλά και ως πολιτική ανησυχία: σε ποιο βαθμό κρίνουμε κατάλληλες τις ισλαμικές παραδόσεις για τις ευρωπαϊκές εκκοσμημένες δημοκρατικές κοινωνίες;

Πολιτισμική ποικιλομορφία στην Ευρώπη

Υποστηρίζεται ότι εφόσον οι Μουσουλμάνοι δεν αποδέχονται τον διαχωρισμό θρησκείας και πολιτικών θεσμών, τα αιτήματά τους δεν είναι συμβατά με τους θεσμούς και τις νόρμες των ευρωπαϊκών φιλελεύθερων δημοκρατιών. Επιπλέον, σημειώνεται ότι οι Μουσουλμάνοι δεν αναγνωρίζουν την αυτονομία του ατόμου με τον τρόπο που αυτή γίνεται κατανοητή στις δυτικές κοινωνίες. Όσον αφορά τους Ρομά, συχνά απεικονίζονται ως απρόθυμοι να ενταχθούν σε έναν σύγχρονο «τακτοποιημένο» τρόπο ζωής – δηλαδή να απασχοληθούν σε μία «φυσιολογική» δουλειά, να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο και να υπακούουν τους νόμους.

Και οι δύο ομάδες έχουν κατά καιρούς στιγματιστεί για τον τρόπο ενδυμασίας τους. Από την μία, λοιπόν, ασκείται κριτική στις Μουσουλμάνες για τη μαντήλα (και άλλα σχετικά ενδύματα) που γίνεται αντιληπτή ως ένα είδος θρησκευτικής αμφίεσης, από την άλλη, στις γυναίκες Ρομά για τα πολύχρωμα και ασυνήθιστα φορέματά τους. Όπως επίσης, και οι δύο ομάδες έχουν κατηγορηθεί ότι ενθαρρύνουν τα συνοικέσια που αφορούν ανήλικα παιδιά. Με λίγα λόγια, θεωρείται ότι εκτιμούν ως πιο σημαντική την οικογενειακή και εθνοτική αλληλεγγύη παρά την ατομική αυτονομία. Κατά συνέπεια, θεωρείται ότι και οι δύο ομάδες διατυπώνουν αιτήματα ενάντια στις φιλελεύθερες αξίες, τα οποία οι ευρωπαϊκές δημοκρατίες δεν μπορούν να ικανοποιήσουν.

Στην προσπάθεια να δοθούν λύσεις στα παραπάνω ζητήματα, έχουν προκύψει ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις, όπως για παράδειγμα οι παρακάτω περιπτώσεις που αφορούν διενέξεις σχετικά με μουσουλμάνες μαθήτριες στην Μεγάλη Βρετανία και στην Βουλγαρία.

Θρησκευτική ενδυμασία και η διαμάχη που προκάλεσε σ' ένα Βρετανικό σχολείο...

Η Begum, μαθήτρια στο γυμνάσιο Denbigh στο Luton της Αγγλίας υποστήριξε ότι ήταν υποχρεωμένη από την μουσουλμανική της πίστη να φοράει στο σχολείο ένα μακρύ φόρεμα, το jilbab. Το σχολείο από την πλευρά του θεώρησε πως αυτό ήταν αντίθετο με την απόφαση να φορούν όλοι οι μαθητές την στολή του σχολείου και άρα αποφάσισε ότι η Begum θα μπορούσε να παρακολουθήσει τα μαθήματά της μόνο στην περίπτωση που θα φόραγε κι εκείνη την σχολική στολή. Σε απάντηση, η Begum ζήτησε να ελεγχθεί δικαστικά αυτή η σχολική απόφαση, αφού συγκρουόταν με δύο βασικά της δικαιώματα: 1) το δικαίωμα του καθενός να εκδηλώνει την θρησκεία του και 2) το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Και τα δύο αυτά δικαιώματα κατοχυρώνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Το σχολείο - του οποίου οι μαθητές είναι σχεδόν κατά 80% Μουσουλμάνοι - υποστήριξε ότι είχε ήδη υιοθετήσει τις απαραίτητες αλλαγές στην μαθητική στολή που διευθετούσαν την επιθυμία των μουσουλμάνων γονέων για παραδοσιακές ενδυμασίες, όπως για παράδειγμα παντελόνια, shalwar kameez (ένα είδος χιτώνα και φαρδιά παντελόνια) και μαντήλια στα χρώματα της στολής. Η διευθύντρια του σχολείου ήταν η ίδια Μουσουλμάνα και το σχολείο επισήμανε πως αυτές οι αλλαγές στην στολή είχαν αποφασιστεί σε συνεννόηση με τοπικά τεμνή και γονείς.

Ενώ η Begum έχασε την υπόθεση στο Ανώτατο Δικαστήριο, άσκησε έφεση κατά της απόφασης και την κέρδισε. Το σχολείο ωστόσο έκανε προσφυγή εναντίον της απόφασης και η υπόθεση εκδικάστηκε το 2006 από την Δικαστική Επιτροπή της Βουλής των Λόρδων, που εν τέλει αποφάσισε υπέρ του σχολείου. Ανακοινώνοντας την απόφαση, ωστόσο, ο Λόρδος Bingham του Cornhill τόνισε εξαρχής ότι «αυτή η απόφαση αφορά μία συγκεκριμένη μαθήτρια, και ένα συγκεκριμένο σχολείο, σε ένα συγκεκριμένο μέρος, μία συγκεκριμένη στιγμή. Πρέπει να επιλυθεί με βάση τα γεγονότα που τώρα, εν όψει της προσφυγής, συμφωνήσαμε ότι έλαβαν χώρα. Η Βουλή δεν είναι, και δεν θα μπορούσε να είναι, υπεύθυνη να αποφασίζει εάν οποιοδήποτε ισλαμικό ένδυμα, ή μέρος του, θα έπρεπε ή δεν θα έπρεπε να επιτρέπεται στα σχολεία αυτής της χώρας». Ωστόσο, κατέληξε λέγοντας ότι «θα ήταν, κατά την άποψή μου, ανεύθυνο από πλευράς οποιουδήποτε δικαστηρίου να απορρίψει την απόφαση του σχολείου, αφού δεν θα ήταν δυνατό να έχει την απαραίτητη εμπειρία, το υπόβαθρο, την εις βάθος γνώση που έχουν ο διευθυντής, το προσωπικό και το διοικητικό συμβούλιο του σχολείου [σε θέματα που αφορούν τους μαθητές του και την συνολική αποτελεσματική λειτουργία του σχολείου]. Στα σχολεία έχει δοθεί το δικαίωμα να παίρνουν αντίστοιχες αποφάσεις ακριβώς για τον λόγο ότι είναι τα πιο αρμόδια να το ασκούν και δεν βλέπω λοιπόν κανέναν λόγο να αμφισβητήσω αυτή τους την απόφαση».

Αν και η συγκεκριμένη περίπτωση της Begum δεν βρήκε μία λύση που να ικανοποιεί όλες τις πλευρές (σίγουρα όχι την ίδια), αποτελεί μία ρεαλιστική μορφή διευθέτησης του ζητήματος από μία πολυπολιτισμική σκοπιά, κατόπιν εξέτασης των αντίθετων απόψεων και του αιτήματος της κάθε πλευράς στο συγκεκριμένο περιβάλλον στο οποίο αυτά προέκυψαν.

... και πώς ένα παρόμοιο θέμα αντιμετωπίστηκε σ' ένα σχολείο στην Βουλγαρία

Τον Ιούλιο του 2006, ο Οργανισμός για την Ανάπτυξη και τον Πολιτισμό του Ισλάμ της πόλης Smolyan στην νότιο Βουλγαρία υπέβαλε καταγγελία στην Επιτροπή εναντίον των Διακρίσεων της Βουλγαρίας (CPD). Σύμφωνα με την καταγγελία, η Τεχνική Σχολή Οικονομικών της Smolyan, που απαιτούσε από τους μαθητές να φορούν σχολική στολή, είχε δράσει αντισυνταγματικά περιορίζοντας την προσωπική ελευθερία και επιλογή των μαθητών. Ο ενάγων οργανισμός συγκεκριμένα κατηγόρησε την σχολή ότι υποχρεώνοντας τους μαθητές να φορούν στολές ουσιαστικά σκόπευε να εμποδίσει τον τοπικό μουσουλμανικό πληθυσμό να φοράει την παραδοσιακή του ενδυμασία. Η καταγγελία στηρίχτηκε στην περίπτωση δύο μουσουλμάνων μαθητριών που θέλησαν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα φορώντας μαντήλες και φορέματα αντί για τις στολές, αλλά ο διευθυντής τους ζήτησε να τα βγάλουν καθώς παραβίαζαν τους κανονισμούς του σχολείου.

Στις κοπέλες επιτράπηκε, παρ' όλα αυτά, να παραμείνουν στην τάξη.

Η Επιτροπή απέρριψε την κατηγορία ότι το σχολείο έδρασε αντισυνταγματικά και ότι, άρα, παραβίασε θεμελιώδη δικαιώματα των μαθητριών. Αποφάσισε, αντίθετα, ότι η απόφαση του διευθυντή να επιτρέψει στα κορίτσια να παραμείνουν στην αίθουσα φορώντας μαντήλα ουσιαστικά συνιστά διάκριση εναντίον των υπόλοιπων συμμαθητών τους, που φορούσαν τις σχολικές στολές. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή επέβαλε κυρώσεις σε όλες τις πλευρές - και στον ενάγοντα οργανισμό, και στο συμβούλιο του σχολείου, και στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και Επιστήμης για πράξεις που παρακινούν σε διακρίσεις και άνιση μεταχείριση.

Η υπόθεση λύθηκε, τελικά, επιτρέποντας στις μαθήτριες να ολοκληρώσουν την φοίτησή τους με κατ' οίκον προετοιμασία για τις τελικές εξετάσεις και με την βοήθεια καθηγητών από το σχολείο. Το περιστατικό μάλιστα πήρε μεγάλη έκταση στα μέσα ενημέρωσης της χώρας. Η τελική λύση θεωρήθηκε δίκαιη σχεδόν από όλους τους εμπλεκόμενους, καθώς επέτρεψε στις κοπέλες να διατηρήσουν τα θρησκευτικά τους ατομικά πιστεύω και παράλληλα να ολοκληρώσουν την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Γι' αυτό και αποτέλεσε παράδειγμα ανεκτικότητας και αποδοχής της διαφορετικότητας, καθώς ο συμβιβασμός βρήκε σύμφωνες όλες τις πλευρές.

Αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι σχολικές στολές δεν είναι κανόνας, αλλά εξαίρεση στα σχολεία της Βουλγαρίας. Στα σχολεία εκείνα, όπου δεν υπάρχουν κανονισμοί σχετικά με την σχολική ενδυμασία, οι Μουσουλμάνες μπορούν ανεμπόδιστα να φορούν μαντήλες μέσα στις αίθουσες.

ΘΕΜΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

✓ Τι μαθαίνουμε από τις περιπτώσεις που συζητήσαμε παραπάνω;

ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ, ΕΘΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Οι μειονοτικοί πληθυσμοί διαφέρουν από τους εθνικούς πλειοψηφικούς πληθυσμούς με πολλούς τρόπους, οι οποίοι μπορεί να αφορούν θέματα εθνοτικής ταυτότητας, πολιτισμού, θρησκείας ή φυλής. Σε αυτό το σημείο, θα εξετάσουμε το νόημα του «έθνους» ως κοινωνικής ομάδας. Παράλληλα, θα προσπαθήσουμε να κάνουμε πιο κατανοητές τις έννοιες της «εθνικής» και της «εθνοτικής» ταυτότητας, της «εθνικής κληρονομιάς», του «εθνικισμού», καθώς και τους όρους «ιθαγένεια», «υπηκοότητα» και «ιδιότητα του πολίτη» που χρησιμοποιούνται συχνά ως συνώνυμοι αλλά παραμένουν σχετικά ασαφείς στην ελληνική γλώσσα.

ΤΟ ΕΘΝΟΣ

Ο όρος «έθνος» αναφέρεται στην ύπαρξη μιας «εθνικής ταυτότητας», που με τη σειρά της περιγράφει την αίσθηση να «ανήκει» κανείς σε αυτό το έθνος. Αλλά καθώς η ταυτότητα είναι κάτι περίπλοκο και πολυεπίπεδο, δεν έχει βρεθεί μέχρι τώρα κάποιος ικανοποιητικός ορισμός του «έθνους». Παρ' όλα αυτά, η παρακάτω περιγραφή, που ακολουθεί τα γραπτά του Anthony D. Smith¹ προσφέρει μία καλή βάση για διάλογο:

«το έθνος είναι μία αυτοοριζόμενη ανθρώπινη κοινότητα που έχει διακριτό όνομα (π.χ. Έλληνες, Ιταλοί, Γερμανοί), που καλλιεργεί κοινές αναμνήσεις, σύμβολα, μύθους, παραδόσεις και αξίες, κατοικεί και συνδέεται με ιστορικά εδάφη που αναγνωρίζει ως “πατρίδα”, δημιουργεί και διαδίδει μία ξεχωριστή δημόσια κουλτούρα, κοινή νομοθεσία και έθιμα για όλα τα μέλη».

Σύμφωνα με την περιγραφή του Benedict Anderson,² τα έθνη είναι κατ' ουσίαν «φανταστικές κοινότητες», που τα μέλη τους νιώθουν πως μοιράζονται ένα κοινό παρελθόν και ένα κοινό πεπρωμένο. Ωστόσο, το έθνος είναι μια «φανταστική κοινότητα» γιατί κανείς δεν μπορεί να γνωρίσει προσωπικά όλους τους ομοεθνείς τους, μπορεί μόνο να «φανταστεί» την ύπαρξή τους. Από ιστορικής άποψης, δηλαδή, αυτό που υποστηρίζει ο Anderson είναι ότι η ανάδυση του «έθνους» σηματοδοτεί το πέρασμα από τις τοπικές κοινότητες (που όλοι γνωρίζονταν μεταξύ τους) στις «εικονικές». Αυτές οι κοινότητες – αυτά τα έθνη – δεν υπάρχουν εν τέλει παρά μόνο στην φαντασία μας.

Για να καταλάβουμε πώς σχετίζεται η εθνική μας ταυτότητα με την καθημερινή μας ζωή, ας αναλογιστούμε το φαινόμενο του **εθνικισμού**. Ο εθνικισμός, που τον συναντάμε σε διάφορες μορφές, σχετίζεται με την «γέννηση» ή «αναγέννηση» των εθνών. Σύμφωνα με τον Smith, ο εθνικισμός θα μπορούσε να οριστεί ως **το ιδεολογικό κίνημα που στόχο του έχει να κατορθώσει (ή να διατηρήσει) την αυτονομία, την ενότητα και την ταυτότητα ενός πληθυσμού, που ορισμένα από τα μέλη του θεωρούν ότι συνιστά ένα «έθνος» (πραγματικά ή δυνητικά)**.

Το κίνημα αυτό συνήθως στηρίζεται στην ιδέα μιας κοινής εθνικής κληρονομιάς. Η **εθνική κληρονομιά**, αποτελείται από κοινές μνήμες, μύθους, σύμβολα και παραδόσεις, καθώς και συνήθειες δραστηριότητες των μελών του έθνους. Ωστόσο, η εθνική κληρονομιά δεν αντιστοιχεί μόνο στο περιεχόμενο μιας κουλτούρας, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο αυτή διαμορφώνει ή κοινωνικοποιεί τα άτομα που απαρτίζουν τον πληθυσμό του έθνους. Θα μπορούσε

¹ Προσαρμοσμένο από το Anthony D. Smith, 'When is a nation?' («Πότε είναι ένα έθνος;»), *Geopolitics*, Τόμος 7, αρ. 2 (2002), Anthony D. Smith, *National Identity* (Εθνική Ταυτότητα), (Harmondsworth: Penguin, 1991), και Monteserrat Guibernau, 'Anthony D Smith on nations and national identity: a critical assessment' («Ο Anthony D. Smith σχετικά με τα έθνη και την εθνική ταυτότητα: μία κριτική προσέγγιση»), *Nations and Nationalism*, Τόμος 10, αρ. 1-2 (2004): 125-142.

² Benedict Anderson (2006), *Imagined Communities, Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (Φανταστικές Κοινότητες, Στοχασμοί για τις Απαρχές και την Διάδοση του εθνικισμού), London: Verso, first edition 1981

Εθνική ταυτότητα, εθνότητα και ιδιότητα του πολίτη

δηλαδή να οριστεί ως μία σειρά πολιτισμικών παραδόσεων που μπορεί να πάρει ένα συγκεκριμένο έθνος και που παρέχουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο τα μέλη του κοινωνικοποιούνται.

Αξίζει να σημειωθεί βέβαια ότι η κληρονομιά του κάθε έθνους μπορεί να ερμηνεύεται με πολύ διαφορετικούς, ακόμα και αντικρουόμενους τρόπους σε διαφορετικές ιστορικές στιγμές και από διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές ομάδες. Πολιτικοί και ιδεολογικοί λόγοι μπορεί να οδηγήσουν σε διαφορετικές ερμηνείες για την ιστορία του έθνους, ή για το πώς ορίζεται το έθνος. Ο τουρκικός εθνικισμός είναι μία τέτοια χαρακτηριστική περίπτωση, καθώς μπορεί να πάρει δύο αντίπαλες μορφές, μία εκκοσμικευμένη ρεπουμπλικανική εκδοχή που διαμορφώθηκε από τον Κεμάλ Ατατούρκ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, και μία ισλαμική εθνικιστική εκδοχή, η οποία υποστηρίζεται από το κόμμα του Tahip Erdogan, τα τελευταία 15 χρόνια. Η Ελλάδα προσφέρει ένα ακόμα τέτοιο παράδειγμα, με ορισμένες ομάδες να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην κλασική ελληνιστική κληρονομιά και άλλες στο πιο πρόσφατο ανατολικό χριστιανικό Ορθόδοξο παρελθόν της χώρας.

Τέτοιες αντιπαραθέσεις σχετικά με το τι σημαίνει εθνική κληρονομιά γίνονται πιο έντονες κατά τις περιόδους εθνικών κρίσεων, που μπορεί να προκύψουν λόγω πολιτικών, στρατιωτικών ή και οικονομικών προβλημάτων. Όπως επισημαίνει ο Smith, τέτοιου είδους αντιπαραθέσεις και κρίσεις συχνά καταλήγουν στον επαναπροσδιορισμό της εθνικής κληρονομιάς. Αυτό συνέβη στην περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας, όπου το αποικιακό παρελθόν αντικαταστάθηκε από την Κοινοπολιτεία και στη συνέχεια από μία πολυπολιτισμική οπτική του έθνους. Αντιθέτως, στην Γαλλία, οι κρίσεις εθνικής ταυτότητας δεν έχουν επιφέρει κάποια ριζική ρήξη ούτε έχουν γεννήσει μία νέα ερμηνεία του παρελθόντος, τουναντίον οδήγησαν στην επιβεβαίωση της ήδη ισχύουσας ρεπουμπλικανικής κληρονομιάς.

Συνοψίζοντας, η εθνική κληρονομιά δεν είναι απλά το σύνολο κάποιων πολιτισμικών έργων και πρακτικών, αλλά το πολιτισμικό πλαίσιο εντός του οποίου κοινωνικοποιούνται τα μέλη ενός έθνους. Γι' αυτό τον λόγο παίζει σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας.

Ενώ το έθνος, η εθνική ταυτότητα και η εθνική κληρονομιά σχετίζονται κυρίως με ζητήματα ταυτότητας και το αίσθημα του «ανήκειν», η **υπηκοότητα (nationality)** έχει μία νομική διάσταση, αφού δεν αναφέρεται τόσο στην ιδιότητα του μέλους ενός κράτους, αλλά περισσότερο στη νομική σχέση που υπάρχει μεταξύ του ατόμου και του κράτους. Αυτή τη σχέση την περιγράφει και ο όρος **ιθαγένεια (citizenship)** (το σύνολο των νομικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των ατόμων που απολαμβάνουν πλήρη νομική συμμετοχή σε ένα κράτος σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία). Δεδομένου ότι στην ελληνική γλώσσα ο όρος υπηκοότητα θυμίζει την βασιλεία και το να είναι κανείς υπήκοος και όχι πολίτης, ενώ η ιθαγένεια ετυμολογικά προέρχεται από την λέξη ιθα- δηλαδή εδώ και γένος, δηλαδή καταγωγή, προτιμούμε στο Εγχειρίδιο αυτό την χρήση του όρου **«ιδιότητα του πολίτη»** που αποδίδει πιστότερα την έννοια του *citizenship* (στα αγγλικά) ή *citoyenneté* (στα γαλλικά).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ένα μέλος της φινλανδικής μειονότητας στην Σουηδία θεωρείται ότι έχει φινλανδική εθνικότητα, αλλά είναι Σουηδός πολίτης.

ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

Η ποικιλομορφία που προκύπτει μέσα στα έθνη - κράτη από τις μειονοτικές ομάδες μπορεί να πάρει πολλές μορφές με βάση την θρησκεία, την γλώσσα, την εθνότητα ή τον συνδυασμό αυτών των στοιχείων. Κάθε μειονότητα συναντά διαφορετικά εμπόδια και ευκαιρίες, σε γενικές γραμμές όμως όλες αντιμετωπίζουν σε μεγάλο βαθμό τις ίδιες συνθήκες.

Γι' αυτό και διαφορετικού τύπου γηγενείς μειονότητες στην Σουηδία συναντήθηκαν για να καταλάβουν ποιες είναι οι κοινές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, καθώς και για να ανταλλάξουν γνώμες σχετικά με την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους.

Διάλογος μεταξύ εθνικών και γλωσσικών μειονοτήτων στην Σουηδία

Στην Σουηδία υπάρχουν πέντε αναγνωρισμένες μειονότητες, οι οποίες έχουν η καθεμία την δική της γλώσσα. Οι επίσημες μειονοτικές γλώσσες της χώρας είναι τα φινλανδικά, τα σάαμι, τα εβραϊκά (Yiddish), τα φινλανδικά Τορνεντάλ και τα ρομανί. Η επίσημη αναγνώριση των εθνικών μειονοτήτων έχει αρκετά πλεονεκτήματα, όπως για παράδειγμα, ότι στα σχολεία δίνεται μεγαλύτερη προσοχή και χώρος στην κάθε διαφορετική γλώσσα και κουλτούρα, ή ακόμα ότι η κάθε μειονότητα έχει το δικαίωμα να συνδιαλέγεται με τις αρχές και τα δικαστήρια στην δική της γλώσσα.

Το 2000 η Σουηδία επικύρωσε τις δύο Συνθήκες - πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τις εθνικές και γλωσσικές μειονότητες (τον Ευρωπαϊκό Χάρτη για τις Περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες και τον Χάρτη για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων). Έκτοτε έχουν διοργανωθεί αρκετά συνέδρια, τόσο σε τοπικό, περιφερειακό όσο και σε εθνικό επίπεδο, σχετικά με τα κοινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μειονότητες, καθώς και τις κοινές στρατηγικές που θα μπορούσαν να ακολουθήσουν στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Τα συνέδρια αυτά αφορούν ιδιαίτερα τις παραδοσιακές εδαφικές μειονότητες, όπως τους Φινλανδούς Σουηδούς, τους Τορνεντάλ Φινλανδούς και τον γηγενή πληθυσμό των Σάαμι που ζουν στην βόρεια Σουηδία. Αρκετά από αυτά τα συνέδρια διοργανώθηκαν από την ίδια τη Σουηδική κυβέρνηση - π.χ. το Συνέδριο «Alla har rätt» («όλοι έχουν δικαιώματα»). Σε άλλες περιπτώσεις, τα οργάνωσαν οι περιφερειακές αρχές, όπως για παράδειγμα το συνέδριο για την ενίσχυση των μειονοτικών γλωσσών στα σχολεία που διοργάνωσε η επαρχιακή διοίκηση του Norrbotten.

Τα συνέδρια αυτά είχαν τεράστια σημασία, καθώς για πρώτη φορά στην ιστορία της Σουηδίας έδωσαν την ευκαιρία σε μέλη διαφορετικών μειονοτικών ομάδων να συναντηθούν και να συζητήσουν τα προβλήματά τους κατά έναν οργανωμένο και συστηματικό τρόπο. Ένα από τα θέματα που συζητήθηκαν ήταν ότι οι νέες πολιτικές για τις μειονότητες δεν συνοδεύονται από επαρκείς πόρους. Τα συνέδρια αυτά έδωσαν επίσης την ευκαιρία να διευκρινισθεί ποια συμφέροντα είναι κοινά μεταξύ των μειονοτήτων και ποια ζητήματα σχετίζονται με συγκεκριμένους πληθυσμούς. Για παράδειγμα, έγινε σαφές ότι ο πληθυσμός των Ρομά αντιμετωπίζει ιδιαίτερα εκπαιδευτικά προβλήματα σε σχέση με τις υπόλοιπες μειονότητες.

Σε κάποια από τα συνέδρια συμμετείχαν και κυβερνητικοί εκπρόσωποι, δίνοντας έτσι την ευκαιρία στις μειονότητες να τους εκφράσουν απευθείας τα πολιτικά τους αιτήματα. Η διαδικασία του διαλόγου, που συνεχίζεται μέσα από αντίστοιχα συνέδρια σε διάφορους δήμους της Σουηδίας, δίνει το έναυσμα έτσι ώστε οι μειονοτικές ομάδες να συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική ζωή της χώρας τους.

ΘΕΜΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

✓ Πώς θα απαντούσες
στην ερώτηση «ποιος
είσαι»;

ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ

ΕΘΝΟΤΙΚΗ, ΦΥΛΕΤΙΚΗ, & ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ

Ο όρος «ποικιλομορφία» ή «διαφορετικότητα» είναι πολύ ευρύς και σημαίνει ότι κάτι αποτελείται από διαφορετικά στοιχεία ή ότι περιλαμβάνει διαφορετικές ιδιότητες ενός στοιχείου. Το σύνθημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Ενωμένοι στην Ποικιλομορφία» χρησιμοποιεί τον όρο στην πιο ευρεία του έννοια, ενώ στο Εγχειρίδιο κάνουμε λόγο για διαφορετικότητα σε σχέση με συγκεκριμένα πλαίσια που αναφέρονται στην εθνότητα, την φυλή, τον πολιτισμό και την θρησκεία. Για το λόγο αυτό παραθέτουμε τον βασικό ορισμό της κάθε έννοιας:

- **Εθνοτική ποικιλομορφία:** διαφορετική εθνοτική καταγωγή ανάμεσα σε ομάδες ή άτομα.
- **Φυλετική ποικιλομορφία:** διαφορετικά φυσικά χαρακτηριστικά ανάμεσα σε ομάδες ή άτομα.
- **Πολιτισμική ποικιλομορφία:** άτομα ή ομάδες με διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις, έθιμα και γλώσσα.
- **Θρησκευτική ποικιλομορφία:** διαφορετικά θρησκευτικά πιστεύω και πρακτικές μέσα σε μία κοινωνία.

Οι παραπάνω διαχωρισμοί δεν είναι βέβαια «αεροστεγείς», ούτε σε επίπεδο θεωρίας ούτε στην πράξη. Τις περισσότερες φορές δεν είναι εύκολο να καταλάβει κανείς αν μία ομάδα υφίσταται διακρίσεις λόγω της εθνοτικής, της πολιτισμικής ή της φυλετικής της διαφορετικότητας. Αυτό ισχύει, για παράδειγμα, στην περίπτωση των Ρομά που αντιμετωπίζονται ως εθνοτική μειονότητα, αλλά και σαν ξεχωριστή φυλή. Το παρακάτω παράδειγμα από την Ουγγαρία δείχνει ακριβώς αυτή την αλληλοεπικάλυψη.

Η μειονότητα των Ρομά στην Ουγγαρία

Αν και οι Ρομά στην Ουγγαρία είναι μία επίσημα αναγνωρισμένη εθνοτική μειονότητα, εντούτοις υφίστανται ρατσιστικές συμπεριφορές σε πολλές περιπτώσεις. Οι Ρομά στην Ουγγαρία, όπως και σε αρκετά μέρη της υπόλοιπης Ευρώπης, είναι συνήθως φτωχοί πληθυσμοί, που ζουν διαχωρισμένοι από την υπόλοιπη κοινωνία. Το κράτος προσπαθεί να ενσωματώσει τους Ρομά κυρίως μέσω της βελτίωσης της οικονομικής τους κατάστασης και όχι με πολιτικές που να αναγνωρίζουν την πολιτισμική τους διαφορετικότητα (όπως γίνεται στην περίπτωση άλλων μεταναστευτικών πληθυσμών στην Ευρώπη).

Ιδιαίτερο εμπόδιο στην ένταξη των Ρομά είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης εκ μέρους του υπόλοιπου πληθυσμού προς αυτούς. Για παράδειγμα, πολλοί άνθρωποι στην Ουγγαρία θεωρούν ότι οι προσπάθειες ένταξης των Ρομά εν τέλει θα αποτύχουν γιατί οι Ρομά είναι «κατώτεροι» και «ανίκανοι να ενσωματωθούν». Τέτοιες απόψεις είναι ρατσιστικές, γιατί αποδίδουν το πρόβλημα των Ρομά, όχι στις διακρίσεις και τον ρατσισμό που υφίστανται, αλλά στους ίδιους και στις πολιτισμικές τους ιδιαιτερότητες.

Ωστόσο, αυτό που έχει συμβάλει στην ανισότητα που βιώνουν οι Ρομά, τόσο στην Ουγγαρία όσο και σε άλλα μέρη, είναι οι ρατσιστικές διακρίσεις που υφίστανται. Δυστυχώς, η κατάσταση των Ρομά και σε άλλα μέρη της Ευρώπης είναι παρόμοια με αυτήν στην Ουγγαρία. Η περίπτωση τους μας δείχνει με ποιον τρόπο εθνοτικές και πολιτισμικές διαφορές μετατρέπονται σε φυλετικές μέσα από πρακτικές διακρίσεων και ρατσισμού.

Όσο για την θρησκευτική ταυτότητα, αυτή συχνά υπερβαίνει τους εθνοτικούς δεσμούς, γι' αυτό και είναι συνήθως δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς την θρησκευτική διαφορετικότητα από άλλες μορφές πολιτισμικής ποικιλομορφίας. Πράγματι, άνθρωποι διαφορετικών εθνικοτήτων μπορεί να έχουν την ίδια θρησκεία, όπως για παράδειγμα νοτιοανατολικοί Ασιάτες στην Μεγάλη Βρετανία, Μαροκινοί και Τούρκοι στην Ολλανδία ή στην Γερμανία. Όσο για την εθνοτική και πολιτισμική ποικιλομορφία, στον καθημερινό λόγο συχνά θεωρούνται ταυτόσημες, καθώς αναφέρονται και οι δύο σε διαφορετικές γλώσσες, έθιμα και παραδόσεις, ακόμα και σε τρόπους συμπεριφοράς, ενδυμασίας και κώδικες αξιών.

ΕΘΝΟΤΗΤΑ

Η εθνότητα και η εθνοτική ταυτότητα αναφέρονται στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που μοιράζεται από κοινού μία ομάδα ανθρώπων, όπως για παράδειγμα την γλώσσα, τα έθιμα και τις αξίες. Η εθνότητα επίσης εμπεριέχει μία πεποίθηση ότι υπάρχει μια κοινή γενεαλογία μεταξύ αυτών των ανθρώπων, τους οποίους συχνά (αν και όχι πάντα) συνδέουν και δεσμοί με μία συγκεκριμένη εδαφική επικράτεια.

Σύμφωνα με τον Smith, μία εθνοτική ομάδα (ή αλλιώς *ethnie*) είναι διαφορετική από ένα έθνος γιατί ενώ έχει κάποια κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά δεν έχει απαραίτητα συνείδηση της εθνοτικής της ταυτότητας, ούτε αιτήματα για πολιτική αυτονομία. Όπως αναδεικνύουν και τα παρακάτω παραδείγματα, η εθνότητα αποτελεί το στάδιο που προηγείται της διεκδίκησης για εθνική αναγνώριση.

Εθνοτικές ομάδες που εξελίχθηκαν σε έθνη

Πριν ακόμα ιδρυθεί το ελληνικό έθνος, υπήρχε μία εθνοτική ομάδα που θα μπορούσε να ονομαστεί ελληνική εθνότητα, τα μέλη της οποίας μιλούσαν ελληνικά, ακολουθούσαν συγκεκριμένα έθιμα και παραδόσεις, ήταν Χριστιανοί ορθόδοξοι και ζούσαν για αιώνες στην εδαφική επικράτεια της σύγχρονης Ελλάδας. Κι ενώ ένιωθαν ότι ανήκαν στην ίδια ομάδα, ωστόσο δεν είχαν σκοπό να αποκτήσουν ένα δικό τους κράτος ή να ανεξαρτητοποιηθούν. Η ελληνική εθνοτική ομάδα έζησε κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία για αιώνες, ενώ το ελληνικό έθνος «γεννήθηκε» στα τέλη του 18ου αιώνα, όταν οι Έλληνες ως εθνοτική ομάδα άρχισαν να αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως ξεχωριστό έθνος που ήθελε να ανεξαρτητοποιηθεί από την Οθωμανική αυτοκρατορία.

Το ίδιο ισχύει και για το γερμανικό έθνος. Για πολλούς αιώνες έζησαν στην Ευρώπη εθνοτικές ομάδες που μιλούσαν την γερμανική γλώσσα και πίστευαν πως τις συνδέει μία κοινή γερμανική εθνοτική καταγωγή και μια σειρά κοινών γερμανικών παραδόσεων. Η αντίληψη αυτή ήταν χαρακτηριστική των πληθυσμών που κατοικούσαν στην Πρωσία, και σε ορισμένες περιοχές της Αυστρο-Ουγγρικής και της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Το γερμανικό έθνος, ωστόσο, δημιουργήθηκε μόλις τον 18ο αιώνα, όταν έγινε ισχυρή η πεποίθηση ότι οι «Γερμανοί» πρέπει να ενωθούν και να δημιουργήσουν το δικό τους έθνος-κράτος.

Σήμερα ο όρος εθνότητα χρησιμοποιείται για να δείξει την διαφορά μεταξύ της ιδιότητας του πολίτη ή ιθαγένειας ενός ατόμου και της σχέσης του με μία συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα. Για παράδειγμα, ένας Βρετανός πακιστανός έχει πακιστανική εθνοτική καταγωγή, αλλά είναι Βρετανός πολίτης, κι ένας σομαλός Σουηδός έχει σομαλική εθνοτική καταγωγή αλλά είναι Σουηδός πολίτης.

ΦΥΛΗ

Πριν ξεκινήσουμε την συζήτηση για το θέμα της φυλής, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι τόσο η έννοια, όσο και οι διάφοροι ορισμοί που έχουν δοθεί για να την περιγράψουν είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενοι. Ο κοινός παρανομαστής όλων των ορισμών όμως είναι ότι η φυλή συνδέεται με *φυσικές* διαφορές. Η **φυλή** περιλαμβάνει στοιχεία, όπως την γενεαλογική καταγωγή και τα φυσικά χαρακτηριστικά των ατόμων (χρώμα δέρματος και άλλα γενετικά στοιχεία). Το πιο σημαντικό, όμως, είναι ότι υπονοεί πως κανείς δεν μπορεί να επιλέξει ή και να απαλλαγεί από τα φυλετικά του χαρακτηριστικά – που είναι εξωτερικά φυσιολογικά χαρακτηριστικά, αλλά ορισμένες φορές και πολιτισμικά. Αυτό δεν σημαίνει ότι η φυλετική διαφορετικότητα είναι όντως φυσική, σημαίνει κυρίως ότι γίνεται αντιληπτή ως τέτοια *κοινωνικά*. Ουσιαστικά, η αντίληψη ότι υπάρχουν διαφορετικές φυλές και ότι οι άνθρωποι ανήκουν σε κάποια από αυτές, είναι μία *κοινωνική κατασκευή*.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

- ✓ Ποιες είναι οι βασικές γηγενείς και μεταναστευτικές ομάδες στην χώρα σου;
- ✓ Πώς διαφέρουν από την εθνική πλειοψηφία;

Ο ΔΟΒΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑΣ

ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Ως **ρατσισμός** ορίζεται η αντίληψη ότι η ταυτότητα ενός ατόμου προκαθορίζεται από τη γενετική του προέλευση. Ειδικότερα, πρόκειται για την αντίληψη σύμφωνα με την οποία οι παράγοντες που σχετίζονται με την καταγωγή του ατόμου (εθνοτικοί, εθνικοί, φυλετικοί) δεν προκαθορίζουν μόνο τα φυσικά χαρακτηριστικά του, αλλά επίσης και τις ψυχολογικές του τάσεις, τις νοητικές του ικανότητες και άλλα προσόντα που ενδεχομένως διαθέτει. Ο ρατσισμός ενισχύει και δίνει τροφή σε πολλές μορφές κοινωνικών και φυλετικών διακρίσεων, ενώ σε ακραίες περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει σε συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανοίγοντας τον δρόμο ακόμη και στη γενοκτονία.

Συγκεκριμένα, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά και το χρώμα του δέρματος υπήρξαν κατά τη διάρκεια της ιστορίας σημαντικά κριτήρια για την κατηγοριοποίηση και την αξιολόγηση των ανθρώπων. Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα, αυτές οι φυσιολογικές φυσικές διαφορές εντάχθηκαν σε ένα είδος «πολιτισμικής ταξινόμησης» και προσδιορίστηκαν ως «φυλές». Προέκυψαν έτσι κάποια «επιστημονικά» επιχειρήματα προκειμένου να διατηρηθεί η αντίληψη ότι τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων αντιστοιχούν στα ηθικά ή κοινωνικο-πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά. Στην Ευρώπη, πίσω από τη συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση υπέβασκε η πεποίθηση ότι η λευκή ευρωπαϊκή φυλή ήταν ηθικά και διανοητικά ανώτερη από τις υπόλοιπες. Διαφορετικές εκδοχές της ίδιας ρατσιστικής ιδεολογίας εκφράστηκαν κατά καιρούς πολιτικά στην περίπτωση της δυτικής αποικιοκρατίας και ιμπεριαλισμού, με τον θεσμό της δουλείας, αλλά και αργότερα στη Ναζιστική ιδεολογία. Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη και την σχετική Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (η οποία ψηφίστηκε το 1965 και τέθηκε σε ισχύ το 1969) ο φυλετικός ρατσισμός ορίζεται ως εξής:

«...Πρόκειται για κάθε διάκριση, αποκλεισμό, περιορισμό ή μεροληπτική μεταχείριση που βασίζεται στη φυλή, στο χρώμα του δέρματος, την καταγωγή, την εθνική και εθνοτική προέλευση ενός ατόμου και έχει ως στόχο ή ως αποτέλεσμα να ελαττώνει ή να ακυρώνει την αναγνώριση, την απόλαυση ή την άσκηση, σε ισότιμη βάση με τα άλλα άτομα, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό ή άλλο τομέα της δημόσιας ζωής.»³

³ Μέρος 1 του άρθρου 1 της Διεθνούς Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων, για περισσότερα βλ. εδώ http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=9509&catid=21:--human-rights&Itemid=29

Ο φόβος της πολιτισμικής ποικιλομορφίας

Το 2001 η Ευρωπαϊκή Ένωση απαγόρευσε ρητά τόσο τον ρατσισμό όσο και οποιαδήποτε άλλη μορφή κοινωνικής διάκρισης. Η απαγόρευση αυτή κατοχυρώθηκε επίσημα στο Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο ρατσισμός μπορεί να συνδεθεί εννοιολογικά με τον εθνικισμό. Στην Ευρώπη αυτό ισχύει στον βαθμό που η διαδικασία της εθνικοποίησης – η συγκρότηση, δηλαδή, μιας εθνικής ταυτότητας και εθνικής κουλτούρας μέσα σε κάθε έθνος-κράτος – περιλάμβανε μια αντίστοιχη διαδικασία **φυλετικοποίησης**. Οι αστικές άρχουσες τάξεις των ευρωπαϊκών εθνών-κρατών του 19^{ου} αιώνα κατηγοριοποίησαν τις ασθενέστερες κοινωνικά τάξεις ως φυλετικά διαφορετικές, δηλαδή τις παρουσίασαν ως φυλετικά κατώτερες και υπανάπτυκτες. Ταυτόχρονα, οι ίδιες άρχουσες τάξεις προέβησαν σε μια φυλετική απεικόνιση του εαυτού τους ως αποκλειστικού κληρονόμου της ιστορίας και των χαρακτηριστικών του έθνους. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι έννοιες της «φυλής» και του «έθνους» συχνά γίνονται δυσδιάκριτες μέσα στον εθνικιστικό λόγο.

Ο εθνικισμός και η ιδέα της εθνικής ταυτότητας εμπεριέχουν ως ένα βαθμό το στοιχείο του ρατσισμού: στην προσπάθεια να επιβληθεί μία πολιτισμική ομοιογένεια, συχνά, άλλες ομάδες ή πληθυσμοί ορίζονται ως φυλετικά «Διαφορετικοί». Σε ένα έθνος-κράτος, οι εθνοτικές μειονότητες ή οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί συχνά παίζουν τον ρόλο του υποτελούς φυλετικού «Άλλου», παρότι ο εθνικισμός δεν εμπεριέχει υποχρεωτικά μια ρατσιστική αντιμετώπιση προς τα υπόλοιπα έθνη.

Υπάρχουν **δύο βασικοί τύποι ρατσισμού**:

- **Ο Βιολογικός ρατσισμός** είναι αυτός που συνδέει άμεσα την εθνοτική/φυλετική καταγωγή και την εξωτερική εμφάνιση με τις ικανότητες ενός ατόμου. Αυτό το είδος ρατσισμού έχει καταδικαστεί και απαγορευτεί στην επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εντούτοις, μειονότητες μεταναστών αλλά και αυτοχθόνων στοχοποιούνται και υφίστανται συχνά ρατσιστική αντιμετώπιση και φυλετικές διακρίσεις.
- **Ο Πολιτισμικός ρατσισμός** υποστηρίζει ότι οι μετανάστες ή οι εθνικές μειονότητες δεν μπορούν να αναμειχθούν με την υπόλοιπη κοινωνία λόγω της διαφορετικής κουλτούρας τους. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, τα έθιμα και οι πολιτισμικές παραδόσεις μιας ομάδας ανθρώπων καθορίζουν τη συμπεριφορά, τις ικανότητες και τα προσόντα των μελών της. Οι υποστηρικτές του πολιτισμικού ρατσισμού θεωρούν ότι υπάρχουν εξαρχής αγεφύρωτες διαφορές ανάμεσα σε συγκεκριμένες κουλτούρες, οι οποίες δεν επιτρέπουν την ανάμειξη των μεταναστευτικών κοινοτήτων ή αυτοχθόνων μειονοτήτων με την υπόλοιπη κοινωνία. Η συγκεκριμένη μορφή ρατσισμού έχει επίσης χαρακτηριστεί ως «έμμεσος» ή «συμβολικός» ρατσισμός.

Τόσο στον βιολογικό όσο και στον πολιτισμικό ρατσισμό, η προσέγγιση γίνεται στη βάση διακρίσεων και σε μία προσπάθεια υπεράσπισης των προνομίων της μίας ομάδας (της πλειοψηφίας) απέναντι στην άλλη (τη μειοψηφία). Στο βαθμό που οι πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες θεωρούνται αγεφύρωτες, τότε ο πολιτισμικός ρατσισμός είναι παρόμοιος με τον βιολογικό ρατσισμό, αφού θεωρείται ότι στηρίζεται στην εθνική καταγωγή, σε μια υποτιθέμενη ψυχολογική προδιάθεση και επίσης σε περιβαλλοντικούς παράγοντες ή σε ένα συγκεκριμένο σύνολο γενετικών χαρακτηριστικών. Όσον αφορά το αποτέλεσμα, τόσο η συλλογιστική, όσο και οι συμπεριφορές που προκύπτουν από τον πολιτισμικό ρατσισμό διαφέρουν ελάχιστα από αυτές του βιολογικού ρατσισμού. Οι συνέπειές τους παραμένουν ρατσιστικές, ακόμη και αν η επιχειρηματολογία τους δεν έχει καθαρά φυλετικό χαρακτήρα.

Ευτυχώς οι «επιστημονικοί» ισχυρισμοί, σύμφωνα με τους οποίους η ύπαρξη μιας βιολογικής «φυλής» καθορίζεται από συγκεκριμένα κοινωνικο-πολιτισμικά χαρακτηριστικά, θεωρούνται πια παρωχημένοι. Παρ' όλα αυτά, ο ρατσισμός εξακολουθεί να υφίσταται ως ιδεολογία και πρακτική στις ευρωπαϊκές κοινωνίες (καθώς και αλλού), αν και με μία περισσότερο έμμεση, συγκεκριμένη μορφή σε σχέση με το παρελθόν. Στην πραγματικότητα, οι μετανάστες και οι εθνοτικές μειονότητες κατηγοριοποιούνται με γνώμονα την εξωτερική τους εμφάνιση ή τα εθνοτικά και πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά. Όπως υποστήριξε ο Teun van Dijk⁴ γνωστός ολλανδός γλωσσολόγος:

«Κατά τη διάρκεια της ιστορίας της Δύσης, τέτοιου είδους κατηγοριοποιήσεις έχουν χρησιμοποιηθεί προκειμένου να καταστούν ευδιάκριτες οι διαφορές ανάμεσα στις ομάδες εκείνες που θεωρούνταν εκτός και

⁴ van Dijk, A.T. (1991) Racism and the Press («Ο Ρατσισμός και ο Τύπος»), London, Routledge

σε εκείνες που θεωρούνταν εντός του συνόλου. Πρόκειται για γλωσσικές, θρησκευτικές, ενδυματολογικές και εθιμικές διαφορές οι οποίες μέχρι σήμερα αποδίδονται στην διαφορετική φυλετική καταγωγή ή σωματική διάπλαση.»

Έτσι η «φυλή» εμφανίζεται ως άμεσα συνυφασμένη με τον πολιτισμό και την εθνοτική καταγωγή, με αποτέλεσμα η διάκριση μεταξύ τους να καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη. Οι πολιτισμικές διαφορές χρησιμοποιούνται συνήθως για να δικαιολογήσουν το εκάστοτε καθεστώς φυλετικών διακρίσεων και αποκλεισμού των μειονοτήτων. Όταν αναλύουμε τις έννοιες του ρατσισμού και των διακρίσεων στην καθημερινή ζωή, είναι συχνά δύσκολο να διακρίνουμε ανάμεσα στον ρατσισμό και την εθνοτική προκατάληψη. Για παράδειγμα, η προκατάληψη ενάντια στους Ρομά σχετίζεται με την αντιμετώπισή τους ως «φυλετική» ομάδα ή ως ομάδα με «εθνοτικά» χαρακτηριστικά; Είναι κάτι που έχει να κάνει περισσότερο με υποτιθέμενες βιολογικές προδιαθέσεις ή μήπως με τις πολιτισμικές τους παραδόσεις;

Στην ιστοσελίδα της βρετανικής κρατικής τηλεόρασης BBC για τα παιδιά παρέχεται ένας σύντομος, αλλά χρήσιμος οδηγός για την αντιμετώπιση της ρατσιστικής συμπεριφοράς:

Αντιμετωπίζοντας την ρατσιστική συμπεριφορά

(τα στοιχεία προέρχονται από την παιδική ιστοσελίδα του BBC, Children's BBC: <http://www.bbc.co.uk/cbbc/>)

Ρατσισμός είναι όταν κάποιος θεωρεί ότι οι διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις ή το διαφορετικό χρώμα δέρματος κάνουν κάποιους ανθρώπους καλύτερους από κάποιους άλλους.

Οι ρατσιστές απειλούν και τρομοκρατούν τα άτομα που διαφέρουν από αυτούς. Το επιχειρούν είτε με φραστικές επιθέσεις είτε με βίαιες πράξεις. Ο ρατσισμός δεν περιορίζεται στο χρώμα του δέρματος, δεν είναι δηλαδή απλώς ένα φαινόμενο τύπου «μαύρο-άσπρο». Πολλά παιδιά μάλιστα γίνονται αντικείμενο παρενόχλησης επειδή είναι διαφορετικά στην εμφάνιση, επειδή μιλούν διαφορετική γλώσσα, ή επειδή έχουν διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Κάποιοι άνθρωποι ντύνονται με συγκεκριμένο τρόπο λόγω της θρησκείας τους και πολύ συχνά δέχονται προσβολές ή και απειλές γι' αυτό. Ρατσισμός είναι επίσης να παρενοχλεί κανείς τους ανθρώπους που κατάγονται από διαφορετική χώρα.

Αν πιστεύετε ότι εσείς ή κάποιο άτομο που γνωρίζετε εκφοβίζεται από τρίτους λόγω του χρώματος του δέρματός του ή των διαφορετικών θρησκευτικών του αντιλήψεων:

- Μην πάρετε μέρος σε αυτή την ρατσιστική συμπεριφορά
- Ενημερώστε έναν φίλο ή τον δάσκαλό σας γι' αυτό που συμβαίνει
- Αν ένας φίλος σας είναι ρατσιστής, ρωτήστε τον γιατί

ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ & ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ

Παρότι όροι όπως «ξενοφοβία», «ρατσισμός» και «εθνοτικές διακρίσεις» χρησιμοποιούνται συχνά ως συνώνυμα στην καθημερινή γλώσσα, εντούτοις στην πραγματικότητα αναφέρονται σε φαινόμενα αρκετά ξεχωριστά μεταξύ τους. Η επεξήγηση των διαφορών μεταξύ αυτών των όρων μας επιτρέπει να αναγνωρίσουμε ευκολότερα τις ιδέες ή τους μηχανισμούς που κρύβονται πίσω από αυτούς τους όρους.

Η **ξενοφοβία** είναι μια *στάση* που εκδηλώνεται μέσα από μία εχθρική αντίδραση απέναντι στους ξένους γενικότερα. Συνδέεται με συγκεκριμένες προϋποθέσεις (και κυρίως με οικονομικούς παράγοντες) που ευνοούν την ανάπτυξη της. Κύριο μέλημα της ξενοφοβικής στάσης είναι η απέλαση των νέων ομάδων. Στην Ευρώπη, για παράδειγμα, οι στόχοι της ξενοφοβικής προκατάληψης δεν είναι οι ξένοι που προέρχονται από εύπορες χώρες της Δύσης όπως οι ΗΠΑ ή η Αυστραλία, αλλά, αντίθετα, άνθρωποι που κατάγονται από αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίοι έρχονται στην Ευρώπη αναζητώντας δουλειά ή καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Ο **ρατσισμός**, από την άλλη, συνδέεται με παγιωμένες *πρακτικές* – κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές – που αρνούνται να αναγνωρίσουν σε συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων την πρόσβαση σε υλικά αγαθά και άλλους πόρους.⁵ Με άλλα λόγια, ο ρατσισμός δεν είναι απλώς μία αρνητική στάση απέναντι στους ξένους, αλλά μάλλον στοχεύει στην υποταγή αυτών των μειονοτικών ομάδων, τόσο εντός όσο και εκτός των ορίων του έθνους-κράτους.

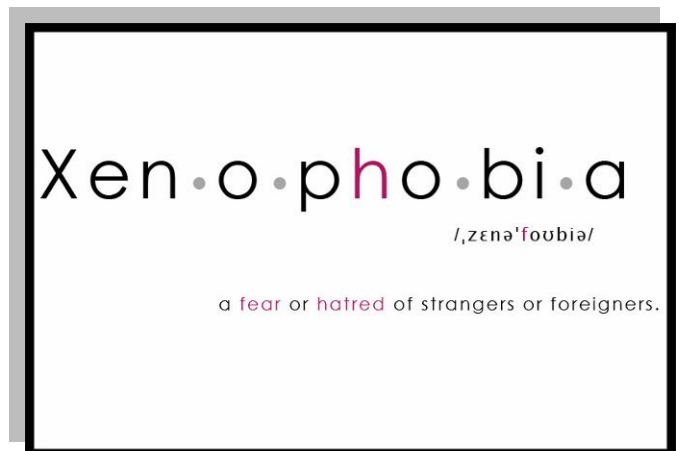
Η **εθνοτική προκατάληψη** πάλι είναι μία ευρύτερη έννοια σε σχέση με αυτή του δομικού ρατσισμού.

Ο αμερικανός κοινωνιολόγος Gordon Allport την προσδιόρισε ως εξής:

«Πρόκειται για ένα αίσθημα αντιπάθειας που στηρίζεται σε μία άκαμπτη και προβληματική τάση για κατηγοριοποίηση, το οποίο μπορεί να βιωθεί ως συναίσθημα ή να εκφραστεί. Μπορεί να απευθύνεται σε μία ολόκληρη ομάδα συνολικά ή σε ένα μεμονωμένο άτομο επειδή είναι μέλος αυτής της ομάδας. Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, οι άμεσες συνέπειες της εθνοτικής προκατάληψης είναι να αδικείται το άτομο αυτό λόγω της υποθετικά αξιόμηπτης συμπεριφοράς του, ενώ στην πραγματικά δεν έχει κάνει τίποτα.»

Στο γνωστό βιβλίο του *Η Φύση της Προκατάληψης (The Nature of Prejudice)*,⁶ ο Allport διευκρινίζει ότι η έννοια της προκατάληψης δεν ισοδυναμεί απλά με ένα είδος «παρεξήγησης» ή με την τάση να προδικάζει κάποιος μία κατάσταση λόγω υπερβολικών γενικεύσεων ή λανθασμένων πληροφοριών. Αντίθετα, η τάση για προκατάληψη χαρακτηρίζεται από την άρνηση κάποιου να αλλάξει γνώμη, ακόμη και όταν εμφανίζονται νέα, πιο έγκυρα στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η στάση του είναι λανθασμένη. Επιπλέον, τα προκατειλημμένα άτομα τείνουν να γίνονται εύθικτα όταν αμφισβητείται η άποψή τους. Έτσι, ενώ έπειτα από μία συζήτηση οποιοσδήποτε θα μπορούσε να αλλάξει γνώμη για κάποιο λανθασμένο συμπέρασμα χωρίς να αντιδράσει συναισθηματικά, αυτό δεν ισχύει για όσους είναι προκατειλημμένοι.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει μια σημαντική διάκριση ανάμεσα στην προκατάληψη και τον ρατσισμό: η προκατάληψη δεν συνδέεται υποχρεωτικά με τον παράγοντα της κοινωνικο-οικονομικής ανισότητας, ούτε προϋποθέτει ότι το πρόσωπο ή η ομάδα που υφίσταται τον αποκλεισμό είναι υποτελής σε αυτόν που εκφράζει την προκατάληψη. Παρ' όλα αυτά, ο ρατσισμός και η προκατάληψη είναι δυο φαινόμενα που συχνά συγκλίνουν. Οι

⁵ Hall, S. (1989), *Rassismus als ideologischer Diskurs* («Ο Ρατσισμός στον Ιδεολογικό Λόγο»), *Das Argument*, 31: 913-21

⁶ Allport, G. (1954), *The Nature of Prejudice*. («Η Φύση της Προκατάληψης»). New York: Addison-Wesley

συνθήκες του σχολείου της οδού Horvath στη Βουδαπέστη αποτελούν ένα τέτοιο παράδειγμα, αφού δείχνουν πώς μία κοινωνικο-οικονομικά δύσκολη κατάσταση σε συνδυασμό με την εθνοτική διαφορετικότητα μιας ομάδας μπορούν τελικά να συνδυαστούν και να οδηγήσουν σε μια προκατειλημμένη συμπεριφορά και στάση. Το παράδειγμα που παραθέτουμε υποδεικνύει επίσης νέους τρόπους για την αντιμετώπιση των φαινομένων εθνοτικής προκατάληψης στο σχολικό περιβάλλον.

Αντιμετωπίζοντας την εθνική προκατάληψη στο σχολικό περιβάλλον και προωθώντας την ένταξη των παιδιών Ρομά

Το σχολείο της οδού Horvath στη Βουδαπέστη γειτνιάζει με την περιοχή ενός «αστικού γκέτο», όπου κατοικεί η πλειοψηφία των παιδιών από την Ρομά κοινότητα της πόλης. Παράλληλα, το σχολείο φιλοξενεί ένα μεγάλο ποσοστό μαθητών που προέρχονται από περιβάλλοντα με περισσότερο ευνοϊκές συνθήκες, με αποτέλεσμα η τελική σύνθεση των μαθητών να είναι κοινωνικά και εθνοτικά μεικτή. Η διοίκηση του εκπαιδευτικού προσωπικού έχει καταβάλει προσπάθειες για να επικρατούν συνθήκες ομαλής συνύπαρξης και όλοι οι μαθητές να τελειώνουν το σχολείο επιτυχώς. Οι δύο βασικότερες προτεραιότητες του σχολείου είναι να ενθαρρύνει τα talέντα των παιδιών, όπως επίσης και να τους παρέχει ίσες ευκαιρίες. Σε πολλά άλλα μέρη της Ουγγαρίας (και μάλιστα στα περισσότερα μέρη του κόσμου) θεωρείται ότι η μία προτεραιότητα αποκλείει την άλλη. Όμως, το συγκεκριμένο σχολείο επιμένει στην παράλληλη εφαρμογή τους.

Το σχολείο οργανώνει τάξεις γενικού περιεχομένου, αλλά και άλλες με εξειδικευμένα μαθήματα. Τα κριτήρια επιλογής των μαθητών γι' αυτές τις τάξεις βασίζονται στις μαθησιακές ικανότητές τους, οι οποίες συνήθως (αλλά όχι πάντοτε) εξαρτώνται από το κοινωνικό υπόβαθρο από το οποίο προέρχονται. Για παράδειγμα, στα εξειδικευμένα μαθήματα το ποσοστό συμμετοχής των Ρομά κυμαίνεται μεταξύ 30-40% (με πολλούς μαθητές να προέρχονται από μεικτούς γάμους), ενώ στα μαθήματα γενικής κατεύθυνσης το ποσοστό των ίδιων μαθητών αγγίζει το 80%.

Η διοίκηση του σχολείου καταβάλλει προσπάθειες για ν' αντισταθμιστούν οι ανισότητες μεταξύ των δύο τάξεων. Οι τάξεις με μαθητές από μη προνομιούχα περιβάλλοντα αφιερώνουν περισσότερο χρόνο για να καλλιεργούν σε αυτά τα παιδιά άλλου είδους talέντα που ενδεχομένως διαθέτουν (π.χ., στον αθλητισμό), πέρα από τις καθαυτό μαθησιακές τους επιδόσεις. Και στους δύο τύπους τάξεων χρησιμοποιούνται σύγχρονες παιδαγωγικές μέθοδοι, μεταξύ των οποίων η συνεργατική μάθηση και οι δραστηριότητες σε μικρές ομάδες. Εξίσου μεγάλη έμφαση δίνεται στην επικοινωνία με τους γονείς, οι οποίοι ενθαρρύνονται να συμμετέχουν στις δραστηριότητες του σχολείου. Η διοίκηση του σχολείου προσεγγίζει τις οικογένειες των παιδιών, στην προσπάθεια να κερδίσει την δική τους στήριξη στο έργο της.

Σε αντίθεση με τα περισσότερα σχολεία της Ουγγαρίας, το συγκεκριμένο σχολείο αντιμετωπίζει ευθέως ζητήματα που σχετίζονται με την κουλτούρα και τη «διαφορετικότητα» των Ρομά. Η τακτική που ακολουθεί έχει δύο διαστάσεις: πρώτον, το σχολείο έχει εισαγάγει και εφαρμόζει ένα σχολικό πρόγραμμα ειδικά σχεδιασμένο ώστε να ενισχύει, να δημιουργεί και να προωθεί μια θετική εικόνα των Ρομά ενθαρρύνοντας τα στοιχεία και τις εκφάνσεις της πολιτιστικής τους ταυτότητας, τόσο με εξωσχολικές διοργανώσεις χορευτικών εκδηλώσεων σε χώρους συλλόγων, όσο και με την ένταξη της κουλτούρας των Ρομά στο συνολικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του σχολείου. Δεύτερον, το σχολείο προωθεί έναν ανοιχτό και συνολικό διάλογο με αφορμή τα γεγονότα και τις υποθέσεις που δημιουργούν ένα αρνητικό κλίμα προκατάληψης εναντίον των Ρομά.

Η «επιτυχία» του σχολείου γίνεται φανερή από τους ασυνήθιστους τρόπους με τους οποίους οι δάσκαλοι και οι μαθητές του σχολείου μιλούν για το θέμα της εθνοτικής καταγωγής. Οι δάσκαλοι εξηγούν με «κοινωνικά επιχειρήματα» τη μειονεκτική θέση των Ρομά στο χώρο της εργασίας (τεράστιο ποσοστό ανεργίας), τις στέρσεις που αντιμετωπίζουν και τον κοινωνικο-οικονομικό τους αποκλεισμό. Αυτή η στάση των δασκάλων έρχεται σε οξεία αντίθεση με τη στάση των συναδέλφων τους στα περισσότερα σχολεία, οι οποίοι είναι συνήθως προκατειλημμένοι κατηγορώντας τόσο τους Ρομά, όσο και τις άλλες μειονοτικές ομάδες για τα προβλήματα που αυτές αντιμετωπίζουν. Τα δε παιδιά Ρομά αυτού του σχολείου, επειδή συγχρωτίζονται και με παιδιά μη Ρομά, έχουν αναπτύξει μια πολύ θετικότερη εικόνα του εαυτού τους σε σχέση με παιδιά Ρομά που πηγαίνουν σε άλλα σχολεία της χώρας.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

- ✓ Πιστεύετε ότι υπάρχει ρατσισμός απέναντι σε μειονοτικές ομάδες ή μετανάστες στη χώρα σας;
- ✓ Τι είδους ρατσισμός υπάρχει; Βιολογικός ή πολιτισμικός;
- ✓ Έχετε υπόψη σας κάποιες πρωτοβουλίες που έχουν ως στόχο να καταπολεμήσουν τον ρατσισμό στην πόλη ή τη γειτονιά σας;

ΑΠΟΛΟΧΗ [9] ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑΣ

Όπως όλοι γνωρίζουμε, οι κοινωνίες της Ευρώπης είναι εθνοτικά, πολιτισμικά και θρησκευτικά ποικιλόμορφες. Η διαφορετικότητα αυτή είναι το αποτέλεσμα μακρών ιστορικών εξελίξεων, αλλά και του τρόπου με τον οποίο τα μεμονωμένα έθνη- κράτη σχηματίστηκαν τους τελευταίους αιώνες. Είναι επίσης το αποτέλεσμα και κάποιων πιο πρόσφατων μεταναστεύσεων από άλλες χώρες ή ηπείρους. Το σύνθημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Ενωμένοι στην Ποικιλομορφία» περιλαμβάνει και τις δύο μορφές του φαινομένου: τόσο την ποικιλομορφία μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ όσο και αυτή των μεταναστευτικών και μειονοτικών ομάδων μέσα σε κάθε κράτος-μέλος.

Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι να προσεγγίσει κανείς την εθνοτική, πολιτισμική και θρησκευτική ποικιλομορφία. Εδώ θα εξετάσουμε τους σημαντικότερους από αυτούς, και συγκεκριμένα: αυτόν της ένταξης και της αφομοίωσης, της πολυπολιτισμικότητας και της διαπολιτισμικότητας, αλλά και εκείνον της ανεκτικότητας και του σεβασμού.

ΕΝΤΑΞΗ & ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ

Μεταξύ των όρων που επιδιώκει να εξηγήσει αυτό το Εγχειρίδιο, αυτός της «ένταξης» είναι ο πιο δύσκολος. Ας ξεκινήσουμε από το *Γλωσσάρι για την Μετανάστευση και το Άσυλο (Asylum and Migration Glossary)* το οποίο εκδόθηκε από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης.⁷ Εδώ η ένταξη περιγράφεται ως μια «δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία προσέγγισης, τόσο από την πλευρά των μεταναστών όσο και των ίδιων των κατοίκων των κρατών-μελών». Επιπλέον, το Γλωσσάρι μας υπενθυμίζει ότι η «προώθηση και η προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, της μη ρατσιστικής αντιμετώπισης και των ίσων ευκαιριών για όλους αποτελούν τις βασικές παραμέτρους ένταξης στο επίπεδο της ΕΕ».

Μεταξύ των μελετητών (και ιδιαίτερα των κοινωνιολόγων και των πολιτικών επιστημόνων που ασχολούνται επαγγελματικά με το συγκεκριμένο θέμα), ο όρος «ένταξη» θεωρείται ασαφής. Ωστόσο, η λέξη αυτή κατέχει περίοπτη θέση σε πολλές δημόσιες συζητήσεις, οπότε είναι σημαντικό να έχουμε υπόψη μας τουλάχιστον έναν ορισμό που να μας καλύπτει έστω και στοιχειωδώς.

Για τις ανάγκες αυτού του Εγχειριδίου η **ένταξη** μπορεί να οριστεί ως:

Μια κοινωνική, οικονομική και πολιτική διαδικασία που περιλαμβάνει την ενσωμάτωση των μεταναστών σε μια συγκεκριμένη χώρα. Η ένταξη απαιτεί προσπάθεια τόσο από τους μετανάστες – για να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα – όσο και από τον αυτόχθονα πληθυσμό ο οποίος πρέπει να προσαρμοσθεί στην παρουσία και τη συμμετοχή των μεταναστών στην κοινωνική ζωή του τόπου.

Η ένταξη δεν πρέπει να συγχέεται με την **αφομοίωση**, η οποία είναι:

Μια κοινωνική διαδικασία μέσω της οποίας οι μετανάστες προσαρμόζονται πλήρως στις παραδόσεις, τον πολιτισμό και τα ήθη της χώρας που τους φιλοξενεί. Η αφομοίωση ισοδυναμεί σε τελική ανάλυση με τη συγχώνευση στο έθνος υποδοχής και τη σταδιακή απώλεια των ίδιων παραδόσεων, εθνοτικής συνείδησης, και κουλτούρας.

⁷ Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης αποτελείται από Εθνικά Σημεία Επαφής (National Contact Points, EMN, NCPs) σε κάθε κράτος-μέλος και συντονίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων. Ο στόχος του Ευρωπαϊκού Δικτύου Μετανάστευσης είναι να παρέχει ενημερωμένες, αξιόπιστες, αντικειμενικές και συγκρίσιμες πληροφορίες σχετικά με θέματα μετανάστευσης και ασύλου προκειμένου να υποστηρίξει τη διαμόρφωση ευρωπαϊκών πολιτικών στα θέματα αυτά.

Αποδοχή (:) της πολιτισμικής ποικιλομορφίας

Ενώ η ένταξη είναι μια αμφίδρομη διαδικασία, η αφομοίωση αποτελεί ένα είδος μονόδρομου, ο οποίος αντιστοιχεί στην απορρόφηση του νέου πληθυσμού από τη χώρα υποδοχής, με μία συνακόλουθη απώλεια της προ-μεταναστευτικής του ταυτότητας.

Μολονότι παραδείγματα πρωτοβουλιών που αποσκοπούν στην επιτυχημένη ένταξη βρίσκουμε σε όλη την Ευρώπη, η πρωτοβουλία της Ιρλανδικής Αθλητικής Ένωσης (Gaelic Athletic Association) αποτελεί μία ξεχωριστή περίπτωση. Δεδομένων των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ιρλανδική κοινωνία η οποία έχει γίνει πρόσφατα πολυφυλετική και πολυπολιτισμική, η στάση του Ομίλου αποδεικνύει πώς, ακόμη και ένας θεσμός που έχει ως στόχο του την προώθηση της εθνικής ταυτότητας και κληρονομιάς ενός τόπου, μπορεί ταυτόχρονα να συνεισφέρει στην ένταξη του μεταναστευτικού πληθυσμού.

Η ένταξη της πολιτισμικής ποικιλομορφίας στον αθλητισμό: το παράδειγμα της Ιρλανδικής Αθλητικής Ένωσης

Ένας από τους μεγαλύτερους και σημαντικότερους οργανισμούς της Ιρλανδίας, η Ιρλανδική Αθλητική Ένωση (ΙΑΕ), συντονίζει σε εθνικό, περιφερειακό, τοπικό και σχολικό επίπεδο μια σειρά από ιρλανδικά αθλήματα, όπως το ιρλανδικό ποδόσφαιρο (gaelic football), κι άλλα ομαδικά παιχνίδια που διεξάγονται σε γήπεδο, όπως το hurling για τις αντρικές και αντίστοιχα το camogie για τις γυναικείες ομάδες. Παράλληλα προωθεί την ιρλανδική γλώσσα και παράδοση. Έχοντας ιδρυθεί το 1884, η ΙΑΕ έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εθνική και πολιτισμική αναβίωση που οδήγησε στην ανεξαρτησία της χώρας από τη Μεγάλη Βρετανία. Όντας στενά συνδεδεμένη με την ιρλανδική γλώσσα και τον Καθολικισμό, η ΙΑΕ εκείνη την περίοδο αποτελούσε την προσωποποίηση της ιρλανδικής εθνικής ταυτότητας.

Σήμερα, το ένα εκατομμύριο μέλη της ΙΑΕ έχουν δημιουργήσει ένα δίκτυο που εκτείνεται σε όλες τις περιοχές της χώρας. Ο σκοπός του δικτύου είναι η ενδυνάμωση της «εθνικής ταυτότητας στις 32 κομητείες της Ιρλανδίας μέσω της διαφύλαξης και της προώθησης των παραδοσιακών ιρλανδικών αθλημάτων και αγωνισμάτων» (Κατασταστικό ΙΑΕ, άρθρο 1.2). Η αυξημένη μετανάστευση και η ολοένα αυξανόμενη εθνοτική και πολιτισμική ποικιλομορφία του ιρλανδικού πληθυσμού έχουν αποτελέσει σημαντικές προκλήσεις για το έργο της ΙΑΕ.

Η Ιρλανδική Αθλητική Ένωση πήρε μόνη της πρωτοβουλία για να αντιμετωπίσει αυτή την πρόκληση, συνεργαζόμενη με την Αρχή για Θέματα Ισότητας (Equality Authority), έναν ανεξάρτητο επίσημο φορέα, ο οποίος μαζί με το Δικαστήριο για Θέματα Ισότητας (Equality Tribunal), είναι υπεύθυνος για την προώθηση της ισότητας. Ξεκινώντας το 2009, η Αρχή για Θέματα Ισότητας οργάνωσε συναντήσεις με στελέχη της ΙΑΕ προκειμένου να διοργανωθούν σεμινάρια που να προωθούν την ευαισθητοποίηση σε σχετικά θέματα. Στη συνέχεια, η ΙΑΕ δημιούργησε μια Ομάδα Εργασίας για θέματα Ενσωμάτωσης και Ένταξης. Τον Δεκέμβριο του 2009, το προσωπικό της Αρχής για Θέματα Ισότητας ξεκίνησε ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα που περιλάμβανε εργαστήρια για στελέχη της ΙΑΕ, ξεκινώντας πρώτα με τα μέλη της Ομάδας Εργασίας και επιλεγμένους εκπροσώπους από τα κεντρικά γραφεία της Ένωσης. Το 2010 ακολούθησαν σεμινάρια για προσωπικό πλήρους απασχόλησης προερχόμενο από τα τέσσερα Τοπικά Συμβούλια της ΙΑΕ σε όλη την επικράτεια της χώρας.

Άλλα στοιχεία της στρατηγικής «Ένταξης και Ενσωμάτωσης» της ΙΑΕ περιλαμβάνουν:

- Σύσταση θέσης «ειδικού λειτουργού κοινωνικής ενσωμάτωσης».
- Δημιουργία ενημερωτικού υλικού σε διάφορες γλώσσες για κάθε αθλητικό σύλλογο και σχολείο.
- Μετεκπαίδευση των προπονητών σε θέματα κοινωνικής ένταξης.
- Οργάνωση τοπικών πρωτοβουλιών για θέματα ένταξης.
- Ανάπτυξη και καλλιέργεια μίας πρωτοβουλίας «σεβασμού της πολιτισμικής ποικιλομορφίας»

για όσους συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες.

Το πρόγραμμα αυτό δημιουργήθηκε στην βάση ορισμένων θεμελιωδών αρχών όπως η ισότητα, η ένταξη, η ενσωμάτωση, ο σεβασμός, η αντίθεση στους θρησκευτικούς και φυλετικούς διαχωρισμούς. Από αυτή την άποψη, η ΙΑΕ θεωρείται σήμερα ένας ξεχωριστός και πρωτοποριακός ιρλανδικός οργανισμός.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

✓ Προτείνετε συγκεκριμένα μέτρα για την ένταξη παιδιών μεταναστών στο σχολείο σας

✓ Συζητήστε με ποιο τρόπο θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά η ένταξη αυτών των παιδιών, χωρίς να προκύψει η αφομοίωσή τους

✓ Ποιες συνέπειες θα είχε η αφομοίωσή τους;

ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ & Η ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Όπως είδαμε παραπάνω, η ένταξη και η αφομοίωση είναι γενικοί όροι που αναφέρονται σε διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι μετανάστες εντάσσονται (ή απορροφούνται) στην κοινωνία που τους φιλοξενεί. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε δύο συγκεκριμένα μοντέλα κοινωνικής ένταξης: πρόκειται για τη «διαπολιτισμική προσέγγιση» και την «πολυπολιτισμικότητα». Αμφότερες οι προσεγγίσεις στοχεύουν στο να ενθαρρύνουν την ενσωμάτωση των μεταναστών και των εθνοτικών μειονοτήτων σε πλήθος χωρών.

Η πολυπολιτισμικότητα και η διαπολιτισμικότητα είναι δύο «κανονιστικοί» όροι. Αυτό σημαίνει ότι αναφέρονται στον τρόπο και στις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι διάφορες κοινότητες (και, αντίστοιχα, οι διάφορες πολιτισμικές ομάδες) *θα έπρεπε* να εντάσσονται σε μία κοινωνία. Όπως έχει σημειωθεί, το κράτος έχει το καθήκον να διασφαλίζει ότι όλοι οι πολίτες – ανεξαρτήτως της θρησκευτικής τους πίστης, της εθνοτικής τους καταγωγής ή της πολιτισμικής τους παράδοσης – είναι σε θέση να απολαμβάνουν ισότιμα τα δικαιώματά τους χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να αφομοιωθούν και να υιοθετήσουν την κουλτούρα ή την θρησκεία της πλειοψηφίας. Συνεπώς, «πολυπολιτισμικότητα» ονομάζεται η προσπάθεια να καταστεί η ιδιότητα του πολίτη περισσότερο ευαίσθητη ως προς το ζήτημα της πολιτισμικής ποικιλομορφίας των πολιτών μιας χώρας .

Όπως ακριβώς ο όρος «ένταξη», έτσι και ο όρος **πολυπολιτισμικότητα** έχει πολλές ερμηνείες, με αποτέλεσμα αρκετά συχνά να αποτελεί πηγή σύγχυσης. Στην προκειμένη περίπτωση, θα στηριχθούμε στον εξής στοιχειώδη ορισμό της:

Πολυπολιτισμικότητα είναι ένας πολυσχιδής συνδυασμός διαφορετικών κανόνων και προγραμμάτων πολιτικής που προωθούν (με διαφορετικούς τρόπους και διαφορετικά μέσα) την ενσωμάτωση και τη συμμετοχή των μεταναστών και των εθνοτικών μειονοτήτων στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας, λαμβάνοντας υπόψη τις εθνοτικές και θρησκευτικές τους διαφορές.

Αν επεκτείνουμε αυτή τη σκέψη, ο όρος **πολυπολιτισμική ιδιότητα του πολίτη ή πολυπολιτισμική ιθαγένεια** αναφέρεται σε:

Έναν συνδυασμό δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ο οποίος, λαμβάνοντας υπόψη την πολιτισμική, εθνοτική και θρησκευτική ποικιλομορφία των ομάδων πληθυσμού που συνθέτουν το κράτος, ενσωματώνει κατάλληλα τις ανάγκες τους σε ένα πλαίσιο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, που να προσαρμόζεται στην ιδιότητά τους ως πολίτες.

Τώρα, ας περάσουμε σε έναν όρο ο οποίος αποκτά σταδιακά όλο και μεγαλύτερη σημασία, αλλά, εντούτοις, παραμένει σχετικά άγνωστος πέρα από τα όρια του κύκλου των ειδικών. Ο όρος είναι η **διαπολιτισμικότητα** (που συναντήσαμε παραπάνω και ως **διαπολιτισμική προσέγγιση**). Παρότι ο όρος μοιάζει μάλλον παρόμοιος με αυτόν της πολυπολιτισμικότητας, στην πραγματικότητα διαφέρει αρκετά. Η διαπολιτισμικότητα εστιάζει στην *αλληλεπίδραση* των πολιτισμών. Πρόκειται για μια διαδικασία που βασίζεται στον διάλογο και την ανάπτυξη μιας σχέσης μέσα από την ενεργό συμμετοχή ατόμων από διαφορετικές κουλτούρες. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, μέσα σε μία κοινωνία μπορούν να συνυπάρχουν ένα μεγάλο φάσμα από κουλτούρες. Τα μεμονωμένα άτομα εκλαμβάνονται ως φορείς διαφορετικών πολιτισμών και, ως εκ τούτου, ο διαπολιτισμικός διάλογος προϋποθέτει την συνδιάλεξη μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές εθνοτικές ή θρησκευτικές ομάδες. Ωστόσο δεν πρόκειται για έναν ιδιωτικό διάλογο (όπως αυτού που λαμβάνει χώρα μεταξύ των μελών μιας οικογένειας), αλλά για ένα είδος δημόσιου διαλόγου που πραγματοποιείται σε θεσμικά πλαίσια, όπως π.χ., στο σχολείο ή στον εργασιακό χώρο.

Η ανδρική περιτομή στην Ιρλανδία: ένα παράδειγμα διαπολιτισμικής προσαρμογής

Τον Αύγουστο του 2003, ένα νεογέννητο αγόρι μόλις τεσσάρων εβδομάδων, Νιγηριανής καταγωγής, απεβίωσε στο Γενικό Νοσοκομείο του Waterford μία μόλις ημέρα αφότου είχε εισαχθεί, έπειτα από επιπλοκές που είχαν προκύψει, όταν υπέστη περιτομή κατ' οίκον. Ο θάνατός του προκάλεσε συζητήσεις σχετικά με το ζήτημα της ανδρικής περιτομής στην Ιρλανδία, εστιάζοντας στο πρόβλημα της ανεπαρκούς παροχής υπηρεσιών.

Στην Ιρλανδία, έπειτα από την αύξηση του πληθυσμού των εθνοτικών μειονοτήτων από διαφορετικές χώρες (και ιδιαίτερα των Μουσουλμάνων, οι οποίοι συνιστούν την περιτομή των μωρών αγοριών, ως τελετουργικό αγνότητας, κατά την πρώτη εβδομάδα ζωής του βρέφους και οπωσδήποτε πριν την εφηβεία), η δυνατότητα περιτομής για θρησκευτικούς και πολιτισμικούς λόγους εξελίχθηκε σε σημαντικό θέμα προς επίλυση. Ένας γιατρός από το Περιφερειακό Νοσοκομείο του Waterford ζήτησε να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να μπορούν να καλύπτονται οι ανάγκες της μεταναστευτικής κοινότητας. Στη σύσκεψη του Συμβουλίου Υγείας που ακολούθησε, τον υποστήριξε ένας ακόμη γιατρός, ο οποίος τόνισε το γεγονός ότι η Ιρλανδία έχει πλέον γίνει μια πολυπολιτισμική χώρα. Σύμφωνα με τα επιχειρήματα του, πρέπει να δοθεί η άδεια στα νοσοκομεία της χώρας να εκτελούν περιτομή σε βρέφη αρσενικού φύλου μέσα σε 30 ημέρες από τη γέννησή τους, καθώς οι μουσουλμάνοι γονείς επιθυμούν η εν λόγω διαδικασία να ολοκληρώνεται στον πρώτο μήνα ζωής του βρέφους.

Το 2004, ο υπουργός Υγείας και Ζητημάτων Παιδικής Μέριμνας ανέθεσε σε μια ομάδα ειδικών την παροχή συμβουλών σε πρακτικά θέματα, ηθικά ζητήματα και βασικές ανάγκες που σχετίζονται με την πρακτική της περιτομής που εκτελείται για πολιτισμικούς λόγους. Η επιτροπή έλαβε πληροφορίες από έναν αριθμό πηγών και στη συνέχεια ανέλυσε στοιχεία από την μέχρι τότε σχετική διεθνή εμπειρία. Αρκετούς μήνες αργότερα, η έκθεση της ομάδας των ειδικών (γνωστή ως Έκθεση Gill) παρουσιάστηκε στον υπουργό Υγείας. Η πρόταση της έκθεσης ήταν να μεριμνήσει η Διεύθυνση των Υπηρεσιών Υγείας ώστε να δημιουργηθούν κατά τόπους υπηρεσίες που θα πραγματοποιούν την χειρουργική επέμβαση της περιτομής (εκτιμήθηκε ότι θα χρειασθούν περί τις 1.500 με 2.000 επεμβάσεις ετησίως), όπως επίσης η επέμβαση να εκτελείται κατά προτίμηση κατά το δεύτερο εξάμηνο του πρώτου έτους ζωής του βρέφους. Συνεχίζοντας, η Έκθεση συνιστούσε ότι οι επεμβάσεις της περιτομής θα έπρεπε να αναλαμβάνονται άμεσα από εκπαιδευμένους χειρουργούς και αναισθησιολόγους σε επαρκώς εξοπλισμένες μονάδες με δυνατότητα προεγχειρητικής και μετεγχειρητικής παρακολούθησης. Επίσης, αν κάποιος μέλος του ιατρικού προσωπικού προέβαλε ηθικές ενστάσεις ως προς τη συγκεκριμένη πρακτική, θα ήταν ελεύθερο να εξαιρεθεί από τη διαδικασία. Επιπρόσθετα, η ομάδα των ειδικών προειδοποίησε ότι οποιοσδήποτε επιχειρούσε να πραγματοποιήσει περιτομή μη λαμβάνοντας υπόψη του τις παραπάνω συνθήκες - με αποτέλεσμα τον πιθανό τραυματισμό του βρέφους - θα έπρεπε να υπόκειται στο ποινικό δίκαιο για θέματα προστασίας των παιδιών. Η Επιτροπή θεώρησε ότι το τελετουργικό έθιμο της περιτομής στα πλαίσια της εβραϊκής κοινότητας, όπως αυτή εκτελείται παραδοσιακά από τους Μοχέλς, μπορούσε να συνεχιστεί, αλλά θα έπρεπε να ελέγχεται σε τακτά διαστήματα για την καταλληλότητα της διαδικασίας.⁸

Το Νοτιοανατολικό Συμβούλιο Υγείας - στην επικράτεια του οποίου σημειώθηκε το περιστατικό με τον θάνατο του βρέφους - δεν περίμενε καν το πόρισμα της Έκθεσης Gil, καθώς η διοικητική του ομάδα συνέστησε η διαδικασία να εφαρμοσθεί αμέσως στο Περιφερειακό Νοσοκομείο του Waterford για πολιτισμικούς και θρησκευτικούς λόγους.

Εκτός από τις παραμέτρους που αφορούν αμιγώς την υγεία, το θέμα αντιμετωπίστηκε από τους υπέρμαχους της ιδέας να καθιερωθεί η περιτομή ως δικαίωμα στην Ιρλανδία και σαν μια ευκαιρία οι υπηρεσίες υγείας της χώρας να προσαρμοστούν στην πολιτισμική, εθνοτική και θρησκευτική ποικιλομορφία της ιρλανδικής κοινωνίας σήμερα, και παράλληλα να επιδειχθεί ο απαιτούμενος σεβασμός στις πολιτισμικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις μιας διαφορετικής μερίδας πολιτών. Υποστηρίχθηκε ότι η άρνηση της παροχής μιας τέτοιας υπηρεσίας θα έστελνε ένα αρνητικό μήνυμα όσον αφορά στην ποικιλομορφία της ιρλανδικής κοινωνίας, το οποίο θα μπορούσε να εκληφθεί ως εθνοτική ή θρησκευτική προκατάληψη εναντίον οικογενειών που υποφέρουν ήδη από άλλου τύπου διακρίσεις. Όσοι εναντιώνονταν στην ένταξη της συγκεκριμένης πρακτικής στις υπηρεσίες υγείας χαρακτήριζαν το συγκεκριμένο έθιμο ως «ακρωτηριασμό», προσθέτοντας ότι «το κράτος μπορεί να υποστηρίξει κάποια θρησκευτικά ή πολιτισμικά πιστεύω που είναι σημαντικά για μέρος του πληθυσμού, αλλά παράλληλα θα έπρεπε οπωσδήποτε να αξιοποιεί κάθε μέσο για να αποτρέψει επιβλαβείς πολιτισμικές ή θρησκευτικές πρακτικές όπως η περιτομή, οι οποίες επιφέρουν βλάβη σε τρίτους» (Δρ. Matt Hugh, χειρουργός, Δουβλίνο).

⁸ Μοχέλς ονομάζονται στα εβραϊκά οι άνθρωποι που έχουν λάβει ειδική σχετική εκπαίδευση και επιτελούν περιτομή για θρησκευτικούς λόγους στα πλαίσια της εβραϊκής κοινότητας.

Αποδοχή (:) της πολιτισμικής ποικιλομορφίας

Από το παραπάνω παράδειγμα, συμπεραίνουμε ότι η διαφορά μεταξύ πολυπολιτισμικότητας και διαπολιτισμικότητας αποτελεί ουσιαστικά ζήτημα έμφασης. Ενώ η πολυπολιτισμικότητα εστιάζει στην ταυτότητα των διαφορετικών ομάδων πληθυσμού και στην ενσωμάτωση αυτής της συλλογικής διαφορετικότητας μέσα στην κοινωνία, η διαπολιτισμικότητα δίνει έμφαση κυρίως στην ατομική διαφορετικότητα. Αυτές οι δύο προσεγγίσεις προφανώς δεν αποκλείουν η μία την άλλη. Το παράδειγμα που ακολουθεί δείχνει πώς η πολυπολιτισμική και η διαπολιτισμική προσέγγιση μπορούν να εφαρμοστούν συνδυαστικά και με επιτυχία.

Το 2007 η Μεγάλη Βρετανία γιόρτασε την επέτειο 200 χρόνων από την κατάργηση της δουλείας στη χώρα. Αν και ο εορτασμός της επετείου άγγιξε ευαίσθητες πτυχές της εθνικής ιστορίας, η όλη προσέγγιση έδειξε τον τρόπο με τον οποίο οι εθνοτικές μειονότητες μπορούν να ενσωματωθούν στην κοινωνία όχι μόνο σε ατομικό αλλά και σε συλλογικό επίπεδο, και πώς μπορεί η δική τους θέση και οπτική για την ιστορία της χώρας να αναγνωριστεί σε εθνικό επίπεδο.

Ο εορτασμός της κατάργησης της δουλείας στη Μεγάλη Βρετανία: ένα παράδειγμα πολυπολιτισμικής προσαρμογής

Η αντιμετώπιση του βασιλικού και αποικιοκρατικού παρελθόντος της Μεγάλης Βρετανίας επιφυλάσσει αρκετές προκλήσεις. Μία από αυτές αφορά την ένταξη του μη λευκού πληθυσμού της χώρας. Σε μεγάλο βαθμό η ένταξη αυτή επηρεάζεται από την αφήγηση της ιστορίας της χώρας, ή, πιο συγκεκριμένα, από τον τρόπο με τον οποίο προσαρμόζεται η «εθνική ιστορία» της χώρας προκειμένου να αναγνωρίσει τις ιστορικές αδικίες του παρελθόντος. Στην προκειμένη περίπτωση, τα παραδείγματα ιστορικών αδικιών αφθονούν: το καθεστώς δουλείας των εργατών στις φυτείες που είχε αναπτυχθεί στην Καραϊβική βασίστηκε στην καταναγκαστική εργασία για την παραγωγή της ζάχαρης, ενώ αγγλικά λιμάνια όπως το Bristol λειτούργησαν ως κόμβοι διατλαντικής μεταφοράς τόσο εμπορευμάτων που παράγονταν από δούλους, όσο και των ίδιων των δούλων.

Με τη μετανάστευση του «μαύρου» πληθυσμού της Καραϊβικής προς την Μεγάλη Βρετανία μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο το δύσκολο αυτό κομμάτι της βρετανικής ιστορίας απέκτησε ιδιαίτερη σημασία. Από τις δεκαετίες του 1980 και 1990 πολλές πρωτοβουλίες προσπάθησαν να αποτυπώσουν, ή μάλλον να επαναδιατυπώσουν την ιστορία γραμμένη «από τα κάτω». Στόχος ήταν να αναγνωριστεί η συνεισφορά του «μαύρου» πληθυσμού στην ιστορία της Μεγάλης Βρετανίας αποτυπώνοντας ταυτόχρονα και τις διακρίσεις που συνεχίζουν να βιώνουν τα μέλη του. Οι σκέψεις αυτές βρέθηκαν στο προσκήνιο το 2007, τη χρονιά που το Bristol γιόρτασε την 200η επέτειο από την «κατάργηση του θεσμού της δουλείας» στην πόλη.

Η άποψη ότι το 1807 σήμανε ως έτος την «κατάργηση της δουλείας» (και μάλιστα μιας «κατάργησης» που οφείλονταν στους λευκούς «υπέρμαχους» της ελευθερίας των μαύρων) εκλήφθηκε ως προσβολή από τον πληθυσμό που καταγόταν από την Καραϊβική, κυρίως επειδή ο θεσμός της δουλείας συνεχίστηκε με διάφορες μορφές (ακόμη και κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα) σε εδάφη που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία της Μεγάλης Βρετανίας.

Θέματα σαν τα παραπάνω μονοπώλησαν το ενδιαφέρον στις δημόσιες συζητήσεις (τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο) που προηγήθηκαν του εορτασμού του 2007 για την κατάργηση της δουλείας. Στην πόλη του Bristol χορηγήθηκαν δύο εκατομμύρια λίρες από το Ταμείο Πόρων Λαχειοφόρου Αγοράς και 150.000 λίρες από το δημοτικό συμβούλιο της πόλης, με σκοπό τη χρηματοδότηση 24 τοπικών πρωτοβουλιών στην περιοχή, που θα εντάσσονταν στο επετειακό πρόγραμμα «Κατάργηση 200». Και ενώ οι τοπικές αναμνηστικές εκδηλώσεις μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 είχαν σε μεγάλο βαθμό παραβλέψει την ταραχώδη ιστορία του Bristol, αυτή η κίνηση ουσιαστικά ήταν ένα σημαντικό βήμα ως προς την αναγνώριση του ρόλου που κατείχε η πόλη στα χρόνια του διατλαντικού δουλεμπορίου.

Ωστόσο, ταυτόχρονα, ένας σημαντικός αριθμός τοπικών φορέων και πρωτοβουλιών από τοπικούς συλλόγους εξέφρασαν τη δυσφορία τους για τον τρόπο με τον οποίο ο επίσημος δημόσιος διάλογος γύρω από το θέμα εξακολουθούσε να αντανάκλα την οπτική των «λευκών». Το 2007, κατά τη διάρκεια των εορτασμών, οργανώθηκαν αρκετές διαμαρτυρίες - και ιδιαίτερα από την ομάδα «Επιχείρηση Αλήθεια» (Operation Truth) με έδρα το Bristol - και σταδιακά σχηματίστηκε μια «συντονιστική επιτροπή» από διάφορες τοπικές ομάδες. Τελικά, ο Επίτιμος Δήμαρχος της πόλης - έχοντας στο πλευρό του και άλλους επιφανείς τοπικούς παράγοντες - σε δήλωσή του αναγνώρισε επίσημα ότι το 1807 ήταν το έτος που σηματοδότησε όχι την κατάργηση της δουλείας, αλλά μάλλον την «αρχή του τέλους της κατάργησής της».

Η πολυπολιτισμικότητα και η διαπολιτισμικότητα είναι ολιστικές προσεγγίσεις που περιλαμβάνουν απόψεις ως προς το τι είναι ή τι θα έπρεπε να είναι ο πολιτισμός. Επίσης αντανάκλουν απόψεις για το πώς θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται οι ατομικές και οι συλλογικές ανάγκες που προκύπτουν από διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις. Συνεπώς, είναι προσεγγίσεις στενά συνυφασμένες με τις αρχές της ανεκτικότητας και του σεβασμού απέναντι στην πολιτισμική, θρησκευτική και εθνοτική ποικιλομορφία.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

- ✓ Πώς ορίζεται ή ιδιότητα του πολίτη στη χώρα σας;
- ✓ Ο ορισμός αυτός περιλαμβάνει τον πηθυσμό των μειονοτήτων;
- ✓ Αναγνωρίζει τη διαφορετικότητά τους;

ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΣ

Τα τελευταία χρόνια ο όρος «ανεκτικότητα» ανακύπτει συχνά στο δημόσιο διάλογο. Εκτός από τη δημοφιλή χρήση του σε συζητήσεις για την εφαρμογή των νόμων (όπου συνηθίζεται η έκφραση «μηδενική ανοχή»), η έννοια της ανεκτικότητας κατέχει σημαντική θέση στο δημόσιο διάλογο με θέμα τις ομάδες μειονοτήτων. Ωστόσο η ανεκτικότητα δεν είναι σε καμία περίπτωση μια νέα έννοια και – σε αντίθεση με την έννοια της «ένταξης» ή της «διαπολιτισμικότητας» – είναι σχετικά ευκολότερο να προσδιοριστεί.

Σε ένα πρωταρχικό επίπεδο, **ανεκτικότητα** σημαίνει

να διαφωνεί κανείς με κάποια πρακτική, πεποίθηση ή συμπεριφορά αλλά να μην δραστηριοποιείται και να μην αντιδρά εναντίον της.

Ενώ ο βασικός ορισμός της ανεκτικότητας είναι αρκετά ξεκάθαρος, παρ' όλα αυτά ο «μηχανισμός» λειτουργίας της είναι μάλλον περισσότερο πολύπλοκος και περιλαμβάνει μια σειρά από απαραίτητα στοιχεία. Ξεκινάει με ένα μεμονωμένο άτομο (ή μια ομάδα ατόμων) που αντιτίθενται σε μια συγκεκριμένη πεποίθηση ή συμπεριφορά. Αυτό το πρόσωπο (ή η ομάδα) θα πρέπει επίσης να είναι πεπεισμένο ότι η αντίθεσή του είναι δικαιολογημένη. Επιπλέον, θα πρέπει να είναι σε θέση να καταπνίξει την «αποδοκιμαστέα» πεποίθηση ή συμπεριφορά (ή τουλάχιστον να αντιπαθεί σε αυτήν). Τέλος – και αυτό είναι το σημαντικότερο βήμα – θα πρέπει να παραιτηθεί *συνειδητά* από την προσπάθεια καταστολής και αντ' αυτού να παραχωρήσει έδαφος στην «αποδοκιμαστέα» πεποίθηση ή συμπεριφορά, αποδεχόμενος τις οποιοσδήποτε συνέπειες.

Όπως το θέτει ο αμερικανός πολιτικός φιλόσοφος Preston King, η ανεκτικότητα εννοείται ως στάση, όταν «αυτός που ανέχεται» μια κατάσταση διαθέτει εξ αρχής την δύναμη να παρέμβει, παρά ταύτα επιλέγει να μην ασκήσει την εξουσία του.

Οι όροι «ανοχή» και «ανεκτικότητα» χρησιμοποιούνται συχνά εναλλακτικά ως συνώνυμα για να περιγράψουν καταστάσεις στις οποίες κάποιος επιτρέπει σε συγκεκριμένες στάσεις και πρακτικές να υπάρξουν, παρότι ο ίδιος δεν τις εγκρίνει. Ανατρέχοντας στην ιστορία, η ανάπτυξη της ιδέας της ανεκτικότητας στην Ευρώπη σημειώνεται τον 16^ο και τον 17^ο αιώνα ως απάντηση στην Προτεσταντική Μεταρρύθμιση και στους θρησκευτικούς πολέμους της εποχής. Εμφανίστηκε ως μία απάντηση στις διαμάχες που επικρατούσαν ανάμεσα στα χριστιανικά δόγματα (και επίσης στις διώξεις των αιρέσεων και της μαγείας). Τον 16^ο και τον 17^ο αιώνα, συγγραφείς όπως ο γάλλος διανοούμενος Michel de Montaigne αμφισβήτησαν το «ηθικό» έρεισμα των θρησκευτικών διώξεων αντιπροτείνοντας επιχειρήματα που υποστήριζαν την ανεκτικότητα. Τον 17^ο αιώνα βρετανοί διανοούμενοι όπως ο John Milton επεξεργάστηκαν την έννοια της ανεκτικότητας, ενώ στα τέλη του ίδιου αιώνα αναλύθηκε περισσότερο από τον φιλόσοφο John Locke στα έργα του *Επιστολές για την Ανεξιθρησκεία* και *Δύο Πραγματείες περί Κυβερνήσεως*. Οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού, όπως ο Voltaire στη Γαλλία και ο Lessing στη Γερμανία, ανέπτυξαν περαιτέρω την έννοια της θρησκευτικής ανεκτικότητας, παρότι οι ιδέες αυτές δεν κατάφεραν να αποτρέψουν κρούσματα βίας και μισαλλοδοξίας στην Ευρώπη του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Η έννοια της ανεκτικότητας έκτοτε άρχισε να γίνεται αντιληπτή σε συνάρτηση με την θρησκευτική ποικιλομορφία (δηλαδή την ανεκτική στάση της κυρίαρχης θρησκείας απέναντι στις θρησκείες των μειονοτήτων), ενώ σήμερα έχει επεκταθεί σε κάθε μορφή ποικιλομορφίας που αφορά ζητήματα φυλής, εθνότητας, θρησκείας, φύλου και σεξουαλικής προτίμησης.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ν' αναγνωρίσουμε το γεγονός ότι η ανεκτικότητα δεν έχει μόνο ευρωπαϊκές ρίζες.

Οι μη ευρωπαϊκές ρίζες της ανεκτικότητας

Η ανεκτικότητα θεωρείται συχνά επίτευγμα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Παρ' όλα αυτά, όσο σημαντική και αν είναι η συνεισφορά στοχαστών όπως οι Michel de Montaigne, John Locke και Friedrich Lessing, εντούτοις το έργο τους δεν είναι παρά ένα μέρος της όλης εικόνας. Περιορίζοντας την έννοια της ανεκτικότητας στην ευρωπαϊκή διάνοηση θα έδινε μια ιδιαίτερα περιορισμένη εικόνα του εύρους αυτής της έννοιας. Με τον ίδιο τρόπο, δεν πρέπει να θεωρούμε ότι ο Διαφωτισμός έθεσε σε κίνηση μια διαδικασία που οδήγησε απευθείας και αναπόδραστα στο κλίμα ανεκτικότητας του 21ου αιώνα. Μία τέτοια αντίληψη θα αγνοούσε τις άφθονες περιπτώσεις όπου ο κανόνας λειτούργησε αντίστροφα - κάποιες φορές μάλιστα στο ίδιο το όνομα του Διαφωτισμού και των αρχών του (τα πιο διαβόητα παραδείγματα εντοπίζονται στις τυραννικές περιόδους της Γαλλικής Επανάστασης).

Είναι χρήσιμο να μην παραβλέπουμε τη συνεισφορά διαφορετικών προσεγγίσεων και ιστορικών πλαισίων στην ανάπτυξη της ιδέας της ανεκτικότητας ώστε να μπορέσουμε να διερευνήσουμε την έννοια της ανεκτικότητας και μέσα από θρησκευτικές βάσεις. Παρότι ο χριστιανισμός του Μεσαίωνα δεν ήταν, στο σύνολό του, ένα ιδιαίτερα «ανεκτικό» σύστημα πεποιθήσεων, παρείχε κάποιες ουσιαστικές βάσεις για την ανάπτυξη της ιδέας της ανεκτικότητας ή της πράξης της ανοχής στην συνέχεια. Η ανεκτικότητα - με την έννοια της μη ανάμειξης στη ζωή των άλλων - θεμελιώθηκε σε θρησκευτικά ερείσματα: δηλαδή στην ιδέα ότι η παντοδυναμία του Θεού και η μη δυνατότητα πλήρους κατανόησης των πράξεών του θα έπρεπε να οδηγούν τον άνθρωπο στην ταπείνωση ως προς την κρίση του απέναντι στους συνανθρώπους του - δηλαδή στην ανεκτικότητα.

Οι ιδέες και οι πρακτικές της ανεκτικότητας έχουν ρίζες και εκτός Ευρώπης: ο βουδισμός έκλινε παραδοσιακά προς την ανεκτικότητα. Ο ινδός αυτοκράτορας Asoka, για παράδειγμα, εισήγαγε ηθικές αρχές κοινωνικής συμπεριφοράς στην ιδιωτική και δημόσια ζωή για να αντιμετωπίσει τις συνθήκες της τεράστιας κοινωνικο-πολιτισμικής ποικιλομορφίας που παρουσίαζε η αυτοκρατορία του τον 3ο αιώνα π.Χ.

Επιπλέον, οι ισλαμικές πρακτικές στηρίζονταν πάντα σε ιδέες και αξίες που υπήρξαν πολύ πιο ανοιχτές στην ιδέα της θρησκευτικής ποικιλομορφίας απ' ό,τι οι αντίστοιχες χριστιανικές. Αν και το καθεστώς «πολυπολιτισμικής συνύπαρξης» της μουσουλμανικής Ανδαλουσίας παρουσιάζεται συχνά εσφαλμένα ως μια περίοδος «διαθρησκευτικής ουτοπίας», παρ' όλα αυτά άφησε ως παρακαταθήκη μια σειρά από μορφές ανεκτικότητας και συνύπαρξης που ήταν έως τότε άγνωστες στην υπόλοιπη Ευρώπη. Αργότερα, ο θεσμός των «μιλέτ» (Millet) της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, παρέχοντας μια σχετική αυτονομία στις θρησκευτικές κοινότητες να οργανώσουν την ζωή τους, ενσωμάτωσε ουσιαστικά την πολιτισμική και θρησκευτική ποικιλομορφία στα πλαίσια της Αυτοκρατορίας στη βάση της ανεκτικότητας.

Παρότι ως ιστορική περίοδος ο Διαφωτισμός έχει γίνει ορθά αντιληπτός ως ένα σημαντικό σημείο έναρξης για την ιδέα της ανεκτικότητας, θα πρέπει ωστόσο να λάβουμε υπόψη μας και τις εναλλακτικές αρχές της ιδέας αυτής που περιγράψαμε πιο πάνω. Οι αρχές του πολιτισμικού πλουραλισμού και οι ιδέες της διαπολιτισμικής συνύπαρξης είχαν προταθεί και νωρίτερα με διαφορετικούς τρόπους και, άρα, έχουν τις ρίζες τους όχι μόνο στον εκκοσμικευμένο Διαφωτισμό, αλλά και σε άλλες θρησκευτικές παραδόσεις.

Επειδή η έννοια της ανεκτικότητας είναι ιδιαίτερα σημαντική για το θέμα που εξετάζουμε (όπως διαπιστώνεται και από τον τίτλο του Εγχειριδίου), είναι καλύτερο να την αναλύσουμε πιο σχολαστικά. Αρχικά θα την προσεγγίσουμε από την οπτική γωνία του δυτικού θρησκευτικού πλαισίου.

Από την εποχή του Διαφωτισμού έγινε μια διάκριση ανάμεσα:

- στην απλή θρησκευτική ανεκτικότητα (π.χ., οι υπέρμαχοι μιας κυρίαρχης θρησκείας να επιτρέπουν στις θρησκευτικές μειονότητες να υπάρχουν, αλλά, παρ' όλα αυτά, να τις θεωρούν λανθασμένες και επιβλαβείς),
- και το ανώτατο επίπεδο της έννοιας της θρησκευτικής ελευθερίας, η οποία προϋποθέτει την ισότητα μεταξύ όλων των θρησκειών και την απαγόρευση διακρίσεων μεταξύ τους.

Αποδοχή (:) της πολιτισμικής ποικιλομορφίας

Αναλόγως με την οπτική γωνία που επιλέγουμε, η διάκριση αυτή μπορεί να εκληφθεί είτε ως το βασικό μειονέκτημα είτε ως το κύριο πλεονέκτημα της ανεκτικότητας. Κάποιοι στοχαστές, για παράδειγμα, επικρίνουν ως στάση την επίδειξη ανεκτικότητας επειδή νιώθουν ότι εμπεριέχει μια αρνητική χροιά και επομένως αποτελεί από μόνη της μια μορφή προκατάληψης. Αντ' αυτού, προτιμούν να εστιάζουν στις έννοιες της **αποδοχής** και της **αναγνώρισης** της πολιτισμικής ποικιλομορφίας (οι οποίες αναλύονται περαιτέρω παρακάτω).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η έννοια της «ανεκτικότητας» υπαινίσσεται από μόνη της μια σχέση εξουσίας: **μόνο οι πλειοψηφίες μπορούν να επιδείξουν ανεκτική στάση απέναντι στις μειοψηφίες**. Μια μειοψηφία (που δεν είναι κυρίαρχη) εκ των πραγμάτων δεν είναι σε θέση να ανεχτεί μια πλειοψηφία ακριβώς επειδή δεν διαθέτει την δύναμη να το κάνει. Παρ' όλα αυτά, μπορεί (ή όχι) να επιδεικνύει ανεκτική στάση ως προς την διαφορετικότητα που παρατηρείται μεταξύ των μελών της.

Η Susan Mendus και ο Preston King, δύο πολιτικοί φιλόσοφοι που έχουν γράψει εκτεταμένες μελέτες πάνω στο θέμα, προσεγγίζουν την ανοχή (ή την ανεκτικότητα) ως πρακτικό ζήτημα. Κι αυτό, γιατί κάθε κοινωνία πρέπει να θέτει όρια τόσο ως προς αυτά/αυτούς που ανέχεται όσο και γι' αυτά/αυτούς που *δεν* ανέχεται. Επίσης θεωρούν ότι η πρακτική προσέγγιση είναι ο ιδανικός τρόπος για να εξεταστούν θέματα όπως αυτό της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και των διακρίσεων εις βάρος των μειονοτήτων.

Παραμένοντας στην πρακτική φύση του ζητήματος, η έννοια της ανεκτικότητας θέτει ερωτήματα ως προς α) ποιοι ή ποια πράγματα *δεν πρέπει* να γίνονται ανεκτά, β) ποιοι ή ποια πράγματα *πρέπει* να γίνονται ανεκτά και γ) ποιοι ή ποια πράγματα πρέπει όχι απλά να γίνονται ανεκτά, αλλά *αποδεκτά*. Από άποψη πολιτικών αντιμετώπισης της εθνοτικής ή θρησκευτικής ποικιλομορφίας, η ανεκτικότητα μπορεί να προταθεί ως η μέση λύση ανάμεσα στη μισαλλοδοξία και την αποδοχή.

Μια επιμέρους ανάλυση αυτής της **τριπλής προσέγγισης της ποικιλομορφίας** (με την ανεκτικότητα να αποτελεί τη μέση οδό) θα είχε ως εξής:

- άτομα, ομάδες ή πρακτικές στις οποίες/ οποίους δεν επιδεικνύεται ανεκτικότητα,
- άτομα, ομάδες ή πρακτικές στις οποίες/ οποίους επιδεικνύεται ανεκτικότητα,
- άτομα, ομάδες ή πρακτικές για τις οποίες/ οποίους η απλή επίδειξη ανεκτικότητας δεν επαρκεί και άρα απαιτείται (ή θα έπρεπε να απαιτείται) άλλη προσέγγιση, που να εμπεριέχει, για παράδειγμα, τις έννοιες της ισότητας, του σεβασμού και της αναγνώρισης.
- Η επανάληψη των ξεχωριστών κατηγοριών «άτομα, ομάδες ή πρακτικές», που συναντάμε παραπάνω, είναι σημαντική γιατί υπογραμμίζει το γεγονός ότι η επίδειξη ανεκτικότητας μπορεί να εφαρμοστεί τόσο συνολικά, σε μία μειονοτική ομάδα, όσο και ξεχωριστά, σε ένα μεμονωμένο άτομο που ανήκει στη συγκεκριμένη ομάδα, όπως επίσης και στις διαφορετικές, «αποκλίνουσες» συνήθειες ή πρακτικές αυτής της ομάδας ή του ατόμου.
- Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι η σχέση ανάμεσα στην *ανεκτικότητα* της διαφορετικότητας και τον *σεβασμό* στη διαφορετικότητα δεν είναι απαραίτητα ιεραρχική. Η επίδειξη σεβασμού δεν είναι *πάντα* η καλύτερη θεσμική ή πρακτική λύση για να γίνει αποδεκτή η πολιτισμική ή θρησκευτική ποικιλομορφία στην κοινωνία. Η δημόσια αναγνώριση, όπως και ο σεβασμός, μπορεί να ενδείκνυνται μόνο για *ορισμένες* περιπτώσεις και να ικανοποιούν *μερικά* αιτήματα των μειονοτικών ομάδων. Σε άλλες περιπτώσεις, η επίδειξη απλής ανεκτικότητας ενδέχεται να αρμόζει καλύτερα ως λύση.
- Τα δύο επόμενα παραδείγματα έχουν ως στόχο να παράσχουν υλικό προς συζήτηση όσον αφορά τις έννοιες που εξετάστηκαν στο συγκεκριμένο Εγχειρίδιο. Το πρώτο παράδειγμα έχει ως θέμα την αντιπαράθεση που ξέσπασε με αφορμή την κατασκευή ενός μουσουλμανικού τεμένους στην Κολωνία της Γερμανίας. Μας δείχνει πώς οι τοπικές διαμάχες μπορούν να επιλύονται μέσα σε ένα κλίμα σεβασμού και αποδοχής, χωρίς να απορρίπτονται τα αιτήματα των μειονοτικών ομάδων. Το δεύτερο παράδειγμα εστιάζει στην πρωτοβουλία που έλαβε η πόλη της Κοπεγχάγης να παρέχει μαθήματα ειδικής εκπαίδευσης για δασκάλους. Εξηγώντας τον σεβασμό στη πολιτισμική ποικιλομορφία μέσα από παραδείγματα από το σχολικό περιβάλλον, η πρωτοβουλία είχε ως στόχο να βελτιώσει την ικανότητα των εκπαιδευτικών να επικοινωνούν με τους γονείς που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες.

Ο σεβασμός για την θρησκευτική ποικιλομορφία: η διαμάχη για το νέο μουσουλμανικό τεμενος στην Κολωνία

Το 2006, η Τουρκική-Ισλαμική Ένωση Θρησκευτικών Ιδρυμάτων DITIB της Γερμανίας, παρουσίασε δημόσια ένα σχέδιο για την κατασκευή ενός νέου μεγάλου μουσουλμανικού τεμένους στην Κολωνία. Μέλη του συντηρητικού κόμματος CDU άσκησαν αρνητική κριτική για την αρχιτεκτονική του κτιρίου, η οποία παρέπεμπε έντονα στο ύφος των παραδοσιακών οθωμανικών κτισμάτων, αποκλείοντας με αυτό τον τρόπο - κατά τη γνώμη τους - τους μη τουρκικής προέλευσης Μουσουλμάνους. Την ίδια χρονιά, η συντηρητική λαϊκιστική οργάνωση Pro-Koln υπέβαλε αίτηση για δημοψήφισμα ενάντια στην κατασκευή του τζαμιού.

Το 2007 ο συγγραφέας και επιζών του Ολοκαυτώματος Ralph Giordano εμφανίστηκε σε ένα τηλεοπτικό διάλογο με τον Bekir Alboga, τον επίσημο επίτροπο του τεμένους για θέματα διαπολιτισμικού διαλόγου. Ο Giordano απαίτησε να σταματήσει η κατασκευή του τεμένους. Υποστήριξε ότι η δημιουργία του τεμένους «δεν εκφράζει τη θέληση των Μουσουλμάνων να ενσωματωθούν με τον υπόλοιπο πληθυσμό, αλλά την διάθεσή τους να μην ενσωματωθούν [στην γερμανική κοινωνία]», συμβολίζει δηλαδή «μια επίθεση στο δημοκρατικό τρόπο ζωής της χώρας.» Μετά από αυτόν τον τηλεοπτικό διάλογο υπήρξε πλήθος δημοσιευμάτων στα μέσα ενημέρωσης σχετικά με την κατασκευή του τεμένους παρουσιάζοντας διαφορετικές απόψεις περί κοινωνικής ένταξης, αλλά και προκαταλήψεις ενάντια στην μουσουλμανική θρησκεία.

Ο Giordano εξέφρασε παρόμοιες ιδέες με εκείνες της συντηρητικής λαϊκιστικής οργάνωσης Pro-Koln. Κατά βάση, υποστήριξαν ότι η ύπαρξη μιας μουσουλμανικής μειονότητας με μια «ξένη» (για την περιοχή) δική της θρησκεία δημιουργούσε μία «παράλληλη κοινωνία» που ήταν αδύνατο να ενσωματωθεί στη γερμανική κοινωνία. Υποστηρίχθηκε ακόμα η άποψη ότι οι Μουσουλμάνοι δεν σέβονταν το Γερμανικό σύνταγμα, ότι οι γυναίκες με τις μαντίλες προσέβαλαν την αισθητική ευαισθησία των καθημερινών ανθρώπων, και ότι γενικότερα αντιμετώπιζαν δυσκολίες να προσαρμοστούν στον σύγχρονο τρόπο ζωής.

Σε αντίθεση με πολλά από τα μέλη του συντηρητικού κόμματός CDU, ο δήμαρχος της Κολωνίας Fritz Schramm υπερασπίστηκε το «συνταγματικό και ηθικό δικαίωμα» των 120.000 Μουσουλμάνων της πόλης να έχουν τον δικό τους χώρο λατρείας. Εξέφρασε μάλιστα την ελπίδα το τέμενος να μπορέσει να ενσωματωθεί αρμονικά στο περιβάλλον της περιοχής.

Το 2008, η διαμάχη για το μουσουλμανικό τέμενος της Κολωνίας έγινε αφορμή για να συσπειρωθεί ενάντια στην κατασκευή του μια ομάδα που προσπαθούσε να διοργανώσει μία Διεθνή Σύνοδο ενάντια στο φαινόμενο της «Ισλαμοποίησης της Ευρώπης». Η οργάνωση Pro-Koln προσπάθησε να οργανώσει συλλαλητήριο, αλλά συνάντησε σθεναρή αντίσταση από τους κατοίκους της Κολωνίας. Το αντι-συλλαλητήριο που οργανώθηκε ενάντια στο συντηρητικό κίνημα ήταν τόσο ισχυρό, που οι αστυνομικές αρχές της πόλης απαγόρευσαν τελικά στους διαδηλωτές να

κινηθούν προς το τέμενος, η πρόσβαση προς το οποίο είχε ούτως ή άλλως μπλοκαριστεί από χιλιάδες κατοίκους της Κολωνίας και άλλους επίσημους που είχαν έρθει να εκφράσουν την υποστήριξή τους. Πολλοί δε από τους διεθνείς ηγέτες των δεξιών λαϊκιστικών οργανώσεων που είχαν έρθει στην πόλη από το εξωτερικό ειδικά για τη Διεθνή Σύνοδο ενάντια στο Ισλάμ, δεν μπορούσαν καν να μετακινηθούν από το αεροδρόμιο της Κολωνίας αφού οι οδηγοί ταξί αρνούσαν να τους μεταφέρουν. Οι ίδιοι επισκέπτες δυσκολεύθηκαν να βρουν καταλύματα αφού οι ιδιοκτήτες ξενοδοχείων αρνήθηκαν να τους παράσχουν στέγη, ενώ οι ιδιοκτήτες εστιατορίων ήταν απρόθυμοι να τους εξυπηρετήσουν.

Όταν το θέμα τελικά διευθετήθηκε, ο δήμαρχος της Κολωνίας ανακοίνωσε περήφανα: «Με έντονη αίσθηση του χιούμορ, αφοσίωση και ευφυΐα καταφέραμε να αντιμετωπίσουμε αυτά τα ανόητα ρατσιστικά επιχειρήματα».

Ο διαπολιτισμικός διάλογος στη Δανία: ο σεβασμός προς τους γονείς που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες

Το 2007 στην Κοπεγχάγη δημιουργήθηκε μια «Ομάδα Εργασίας για την Κοινωνική Ένταξη» με στόχο να αποτελέσει το σημείο επαφής ανάμεσα στην κεντρική διοίκηση της πόλης και τους λειτουργούς που εξυπηρετούν τους πολίτες, όπως τους κοινωνικούς λειτουργούς, τους δάσκαλους, τους νηπιαγωγούς, καθώς και τους υπαλλήλους, καθώς και τους υπαλλήλους αθλητικών συλλόγων και οργανισμών στέγασης. Στις αρχικές συναντήσεις της με τους επαγγελματίες αυτούς, η Ομάδα Εργασίας διαπίστωσε ότι αντιμετωπίζαν όλοι παρόμοια προβλήματα όσον αφορά στην επικοινωνία τους με τους γονείς παιδιών εθνοτικών μειονοτήτων.

Η λύση που προτάθηκε ήταν να οργανωθούν ειδικά εκπαιδευτικά σεμινάρια για τους κοινωνικούς λειτουργούς, παιδαγωγούς και λοιπούς υπαλλήλους για να τους προετοιμάσουν κατάλληλα και να βελτιώσουν το διάλογο με τους γονείς των παιδιών. Συντάχθηκε έτσι ένα Εγχειρίδιο που περιείχε κεφάλαια θεωρίας, ασκήσεων και μεθόδους διαχείρισης για την επιτυχή εφαρμογή του διαλόγου με τους γονείς. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην προσαρμογή θεωρητικών εννοιών σε απλούς όρους και από εκεί στην μετατροπή τους σε πρακτικές γνώσεις που να μπορούν να εφαρμοστούν σε καθημερινές περιστάσεις.

Τα σεμινάρια αυτά επικεντρώθηκαν στην αποκατάσταση της ισορροπίας που είχε ανάγκη η ασύμμετρη σχέση «ισχύος» μεταξύ παιδαγωγών και γονέων. Ένα απαραίτητο βήμα προϋπέθετε να μπορέσουν οι εκπαιδευτικοί να αντιληφθούν τον τρόπο σκέψης των γονέων. Στη συνέχεια δόθηκε έμφαση στην εξεύρεση κοινών λύσεων για συγκεκριμένα προβλήματα. Τέθηκαν ξεκάθαροι και εφικτοί στόχοι, όπως π.χ., να πειστούν οι μαθητές από μειονοτικούς πληθυσμούς να συμμετάσχουν σε σχολικές εκδρομές ή σε μαθήματα γυμναστικής. Έτσι, αυτή η νέα μορφή διαλόγου ήταν ριζικά διαφορετική από την συνηθισμένη ιεραρχική προσέγγιση κατά την οποία ο εκπαιδευτικός απευθύνεται στον γονέα από θέση ισχύος. Η πρωτοβουλία είχε επίσης ως στόχο να προσφέρει εναλλακτικές προσεγγίσεις, και να αποφύγει την «συμβουλευτική» προσέγγιση όπου ο παιδαγωγός ή κοινωνικός λειτουργός «υπαγορεύει» στο γονέα την «σωστή» λύση ή άποψη. Η ρεαλιστική και στοχευμένη προσέγγιση αποσκοπούσε στο να αποφευχθούν συζητήσεις περί γενικών αρχών και αξιών και, αντίθετα, να επικεντρωθεί ο διάλογος στο συγκεκριμένο κάθε φορά ζήτημα που παρουσιαζόταν και να βρεθεί μια λύση.

Μέσω αυτής της μορφής διαλόγου, οι γονείς παιδιών που ανήκουν σε μειονοτικούς πληθυσμούς αναγνωρίζονται ως ισότιμα άτομα και υπεύθυνοι γονείς με ιδέες, απόψεις και συναισθήματα που έχουν βαρύτητα, κι όχι απλώς ως άτομα με μία διαφορετική μειονοτική ταυτότητα. Παράλληλα, το πρόγραμμα προώθησε την άποψη οι γονείς να μην «προσκαλούνται» απλώς στις σχολικές πολιτιστικές εκδηλώσεις που διοργανώνονται - με τις οποίες ενδεχομένως να μην είναι εξοικειωμένοι (όπως π.χ., οι εορτασμοί του καρναβαλιού της Δανίας) - αλλά αντίθετα να συμμετέχουν ενεργά στην προετοιμασία τους (το σύνθημα στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν: «Μην προσκαλείτε! Μοιραστείτε την πρόκληση και συμμετέχετε!»).

Επιπλέον, το πρόγραμμα είχε ως στόχο να βοηθήσει τους κοινωνικούς λειτουργούς και εκπαιδευτικούς ή άλλους υπαλλήλους να συνειδητοποιήσουν τις προκαταλήψεις που, ορισμένες φορές, τρέφουν ασυνείδητα. Η προσπάθεια στόχευε στο να αντιληφθούν οι εκπαιδευτικοί και κοινωνικοί λειτουργοί πώς η στάση η δική τους μπορούσε να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην επικοινωνία τους με άτομα από μειονοτικούς πληθυσμούς. Δηλαδή, το κύριο μέλημα δεν ήταν να αλλάξουν οι εκπαιδευτικοί πεποιθήσεις και να εξαλειφθούν οι προκαταλήψεις τους, αλλά να καθορίσουν ορισμένους κανόνες επαγγελματικής συμπεριφοράς σε συνδυασμό με την ικανότητα να δημιουργούν και να αναπτύσσουν έναν ουσιαστικό διάλογο με τους γονείς.

Η ιδέα της ανάπτυξης ενός επαγγελματικού διαλόγου με τους γονείς που ανήκουν σε εθνοτικές μειονότητες προτάθηκε από τους ίδιους τους συμμετέχοντες στα σεμινάρια. Σύμφωνα με τη γενική εμπειρία, που επιβεβαιώθηκε κι από συνεντεύξεις με γονείς από μειονοτικές ομάδες, η συνεχής ανάμιξη και συμμετοχή τους μπορεί να βοηθήσει σε τεράστιο βαθμό τα παιδιά τους, τόσο μέσα στο σχολείο όσο και σε εξωσχολικές δραστηριότητες.

ΘΕΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

✓ Ποια είδη αιτημάτων των μειονοτικών ή μεταναστευτικών ομάδων δεν θα έπρεπε να γίνονται ανεκτά στην Ευρώπη; Αναφέρατε παραδείγματα!

✓ Ποια είδη αιτημάτων και ποιες ανάγκες μειονοτικών ή μεταναστευτικών ομάδων πρέπει να γίνονται αποδεκτές και απόλυτα σεβαστές; Αναφέρατε παραδείγματα!

ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "ACCEPT PLURALISM"

ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΠΟΛΥΠΛΑΙΣΜΟΣ, ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ: ΑΠΑΝΤΩΝΤΑΣ ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 21ΟΥ ΑΙΩΝΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Το 2001 σημειώθηκαν στη βόρεια Αγγλία βίαιες συγκρούσεις μεταξύ γηγενών Βρετανών και Ασιατών μουσουλμάνων νεαρής ηλικίας. Το 2005, τα επεισόδια και οι αναταραχές που είχαν προκληθεί από κοινωνικά περιθωριοποιημένους νεαρούς μεταναστευτικής καταγωγής στα προάστια του Παρισιού επεκτάθηκαν σε όλη τη χώρα. Το 2006 η δημοσίευση των σκίτσων του προφήτη Μωάμεθ στη Δανία προκάλεσε μία διεθνή κρίση. Στον απόηχο των τρομοκρατικών χτυπημάτων στις ΗΠΑ (2001), την Ισπανία (2004) και τη Μεγάλη Βρετανία (2005), οι κατά τόπους μουσουλμανικές κοινότητες ανά τον κόσμο αντιμετωπίζονται με καχυποψία. Πολιτικοί της άκρας δεξιάς, όπως ο Geert Wilders στην Ολλανδία, και κόμματα όπως η Λέγκα του Βορρά στην Ιταλία κέρδισαν ψήφους εκμεταλλευόμενοι τους φόβους των ψηφοφόρων για τους «Μουσουλμάνους» και τους «μετανάστες». Από την άλλη, η σημερινή οικονομική κρίση αποδεικνύεται το πλέον γόνιμο έδαφος για την εκδήλωση παρόμοιων ρατσιστικών συμπεριφορών εις βάρος των μειονοτήτων: οι μαζικές απελάσεις πληθυσμών Ρομά από την Ιταλία και τη Γαλλία (το 2008 και το 2010 αντίστοιχα) αποτελούν δύο θλιβερά παραδείγματα. Τα τραγικά γεγονότα που σημάδεψαν ανεξίτηλα το καλοκαίρι του 2011 στη Νορβηγία, καθώς και η δραματική άνοδος της ρατσιστικής βίας στην ελληνική κοινωνία δεν αποτελούν παρά ακόμη μία έκφραση αυτής της κοινωνικής μάστιγας.

Το ερευνητικό πρόγραμμα "Accept Pluralism" έχει ως θέμα του την ανεκτικότητα και την αποδοχή της εθνοτικής, πολιτισμικής και θρησκευτικής ποικιλομορφίας στη σύγχρονη Ευρώπη. Το συγκεκριμένο ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα (που χρηματοδοτείται από το Έβδομο Πρόγραμμα Πλαίσιο για την Έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κατεύθυνση Κοινωνικο-Οικονομικών και Ανθρωπιστικών επιστημών), **διερευνά το νόημα της ανεκτικότητας** σε ένα ευρύ φάσμα περιστάσεων, εστιάζοντας παράλληλα στα «μέτρα που πρέπει να ληφθούν» αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη για να γίνουν οι κοινωνίες πιο συνεκτικές, σεβόμενες παράλληλα την εθνοτική, πολιτισμική και θρησκευτική ποικιλομορφία που τις χαρακτηρίζει.

Η κοινωνική ένταξη και διευθέτηση των αιτημάτων των εθνοτικών και θρησκευτικών μειονοτήτων αποτελεί κύριο στόχο και μέλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα τελευταία χρόνια. Σε κάποιες χώρες οι προκλήσεις σχετίζονται περισσότερο με μεταναστευτικούς πληθυσμούς, ενώ σε άλλες αφορούν τις γηγενείς εθνοτικές μειονότητες. Η ερώτηση που τίθεται συχνά – με λιγότερο ή περισσότερο «πολιτικά ορθούς» όρους – είναι **σε ποιο βαθμό η πολιτισμική ποικιλομορφία μπορεί να γίνει αποδεκτή** στα πλαίσια του δημοκρατικού, φιλελεύθερου και εκκοσμικευμένου πολιτεύματος που χαρακτηρίζει τις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Σε αυτό το πλαίσιο, το ACCEPT PLURALISM μελετά κατά πόσον οι ευρωπαϊκές κοινωνίες έχουν γίνει περισσότερο ή λιγότερο ανεκτικές στη διαφορετικότητα κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι χρόνων. Το πρόγραμμα διερευνά **το νόημα της ανεκτικότητας, όπως γίνεται αντιληπτό σε διαφορετικές χώρες και υπό διαφορετικές συνθήκες**. Η (δυσ)ανεκτικότητά που μπορεί να χαρακτηρίζει κάποιες αντιδράσεις ή συμπεριφορές μας αφορά συγκεκριμένες ομάδες μειονοτήτων (μετανάστες ή γηγενείς), συγκεκριμένα άτομα, ή συγκεκριμένες πρακτικές;

Το ερευνητικό πρόγραμμα ACCEPT PLURALISM δίνει ιδιαίτερη προσοχή στον διαχωρισμό ανάμεσα στην **ελάχιστη, λεγόμενη «φιλελεύθερη» ανεκτικότητα** (που σημαίνει κυρίως να μην παρεμβαίνει κανείς στη ζωή των άλλων, ακόμη και αν διαφωνεί με τη στάση ή τις πρακτικές τους) και την **ανεκτικότητα σε βάση ισότητας και αμοιβαιότητας** (που περιλαμβάνει μια σειρά από θεσμικές ρυθμίσεις και δημόσιες πολιτικές για την καταπολέμηση

των στερεοτύπων, και προωθεί την αποδοχή της πολιτισμικής ποικιλομορφίας αναδιοργανώνοντας το δημόσιο χώρο με τρόπο φιλικό προς την πολιτισμική και θρησκευτική διαφορετικότητα).

Η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο αποδεκτό και το μη αποδεκτό δεν είναι πάντα ξεκάθαρη, με αποτέλεσμα να μη συμφωνούν όλοι ως προς το σημείο που πρέπει να χαράσσεται αυτή η γραμμή. Το ερευνητικό πρόγραμμα ACCEPT PLURALISM μελετά τις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες μέσα από τις οποίες χαράσσονται οι «διαχωριστικές γραμμές». Διερευνά επίσης τον δημόσιο λόγο σχετικά με τον πολιτισμικό και θρησκευτικό πλουραλισμό και εξετάζει πώς αυτός μεταφράζεται σε συγκεκριμένες πολιτικές και στην εφαρμογή αυτών των πολιτικών. Το πρόγραμμα αυτό μελετά όχι μόνο τις δημόσιες πολιτικές αλλά και το θεσμικό τους πλαίσιο, καθώς και τις καθημερινές πρακτικές κατά την εφαρμογή τους.

Το ερευνητικό πρόγραμμα ACCEPT PLURALISM επανεξετάζει κριτικά προηγούμενες εμπειρικές έρευνες και τη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία. Διεξάγει πρωτότυπη εμπειρική έρευνα σε 15 κράτη-μέλη της ΕΕ (συγκεκριμένα στη Βουλγαρία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, τη Δανία, την Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ισπανία, την Ιταλία, την Κύπρο, την Μ. Βρετανία, την Ολλανδία, την Ουγγαρία, την Πολωνία, τη Ρουμανία, και την Σουηδία) και σε μια ακόμη ευρωπαϊκή χώρα, την Τουρκία, εστιάζοντας σε σημαντικά γεγονότα εθνικού ή ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος που είναι ενδεικτικά των διαφορετικών πρακτικών και τρόπων κατανόησης της ανεκτικότητας, της αποδοχής ή της απόρριψης της πολιτισμικής ποικιλομορφίας.

Οι παραπάνω χώρες συνθέτουν ένα μωσαϊκό διαφορετικών παραδόσεων και εμπειριών σε σχέση με την φυλετική και θρησκευτική ποικιλομορφία. Αυτό περιλαμβάνει α) τα κράτη-μέλη της δυτικής Ευρώπης που διαθέτουν μακρά εμπειρία στην υποδοχή και την ενσωμάτωση μεταναστών και εθνοτικών μειονοτήτων (όπως π.χ., η Γαλλία, η Γερμανία και η Μεγάλη Βρετανία), β) τις «νέες» χώρες υποδοχής μεταναστών (κυρίως χώρες του Νότου όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιταλία), και γ) τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης που εντάχθηκαν πρόσφατα στην ΕΕ (όπως η Βουλγαρία και η Ρουμανία). Οι τελευταίες χώρες διαθέτουν περισσότερη εμπειρία στην αποδημία παρά στην υποδοχή μεταναστών, αλλά επίσης χαρακτηρίζονται από μια σημαντική παρουσία γηγενών εθνοτικών μειονοτήτων.

Στόχοι του ερευνητικού προγράμματος ACCEPT PLURALISM είναι:

- να δημιουργήσει ένα νέο θεωρητικό πλαίσιο για την αντίληψη της ανεκτικότητας, της αποδοχής ή της απόρριψης της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, διευκρινίζοντας και τους κοινωνικούς κανόνες στους οποίους στηρίζονται αυτές οι διαδικασίες,

και

- να προτείνει δημόσιες πολιτικές κατάλληλες να απαντήσουν στις κοινωνικές προκλήσεις και στις προσδοκίες των δημόσιων λειτουργιών, της κοινωνίας των πολιτών και των απλών ανθρώπων, είτε είναι μέλη της «πλειοψηφίας» είτε ανήκουν σε εθνοτικές μειονότητες.

ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "ACCEPT PLURALISM"

ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ & ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

που επιλέχθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος ACCEPT PLURALISM

Εθνοτική ποικιλομορφία

- εθνοτικές μειονότητες
- μεταναστευτικοί πληθυσμοί

Θρησκευτική ποικιλομορφία

- Μουσουλμάνοι
- διαφορετικές χριστιανικές ομάδες
- Εβραίοι

Φυλετική ποικιλομορφία

- άτομα με μαύρο χρώμα δέρματος
- Ρομά

ΕΣΤΙΑΖΟΝΤΑΣ ΣΕ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Σχολική ζωή

- σχολικός διαχωρισμός (και η κατάργησή του)
- θρησκευτικά σχολεία
- σχολικό πρόγραμμα σπουδών
- διευθέτηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας στην καθημερινή σχολική ζωή

Πολιτική ζωή

- ανεκτικότητα μισαλλόδοξου και ρατσιστικού λόγου στην πολιτική ζωή
- δημόσιες πολιτικές αποκλεισμού: θεσμικά εμπόδια στα δικαιώματα των μειονοτήτων
- αναγνώριση ή αντίθεση στην κινητοποίηση των μειονοτήτων

ΑΡΧΕΣ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΒΑΣΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Μη
ανεκτικότητα

Ανεκτικότητα

Αποδοχή

Σεβασμός

Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος, Μ. Βρετανία, Ουγγαρία, Ολλανδία, Πολωνία, Ρουμανία, Σουηδία, και Τουρκία

ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ...

... για το πρόγραμμα ACCEPT PLURALISM επισκεφθείτε:

<http://www.accept-pluralism.eu>

... για το πρόγραμμα σχετικά με τις Κοινωνικές, Οικονομικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες

http://ec.europa.eu/research/social-sciences/index_en.htm

http://cordis.europa.eu/fp7/cooperation/socio-economic_en.html

Η ΣΕΛΙΔΑ ΤΟΥ "ACCEPT PLURALISM" ΣΤΟ FACEBOOK:

<http://www.facebook.com/groups/accept.pluralism/>

<http://www.facebook.com/#!/pages/The-Accept-Pluralism-project/147163758697040>

ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ...

...που εικονογραφούν αυτό το Εγχειρίδιο παραχωρήθηκαν ευγενικά από τους παρακάτω φωτογράφους και οργανισμούς:

Χάρτης της Ευρώπης, σελ. 9

<http://www.worldofmaps.net/en/europe/europe-maps/map-europe.htm>

Πηγή: <http://www.worldofmaps.net> - Τα δικαιώματα του χάρτη ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ενωμένοι στην Ποικιλομορφία (σύνθημα ΕΕ), σελ. 14

http://europa.eu/abc/symbols/motto/index_en.htm

Πηγή: Επίσημη ιστοσελίδα της ΕΕ

Μήγας Νέων και Επιστήμης – 1 Μαρτίου 2011, σελ. 16

<http://www.flickr.com/photos/bcgonphotos/5489565788/in/set-72157626188545988>

Φωτογράφος: BCGovPhotos *at Flickr*

Διαπολιτισμικός Διάλογος σε Φούσκα, σελ. 20

http://www.hexhibit.com/home.php?view_id=119,

Σχέδιο του Hexhibit για λογαριασμό του *National Consultative Committee on Racism and Interculturalism*

Γυναίκα Ρομά, σελ. 23

<http://www.flickr.com/photos/8153468@N04/4798915051/>

Φωτογράφος: Julie70 *at Flickr*

Κίτρινες και Μαύρες Πιπεριές [Ρατσισμός], σελ. 27

<http://www.flickr.com/photos/mahidoodi/322037776/>

Φωτογράφος: maHidoodi *at Flickr*

Ξενοφοβία, p. 30

http://s49.photobucket.com/albums/f263/biol_taniaruval/?action=view&current=Xenophobia_word.jpg

Φωτογράφος: Biol_taniaruval *at photobucket*

Παιδιά στο Βουκουρέστι, σελ. 31

<http://www.flickr.com/photos/psykologik/4159913991/>

Φωτογράφος: Laughing Tree *at Flickr*

Ιρλανδική Αθλητική Ένωση, σελ. 34

Φωτογράφος: *Pat Murphy/SPORTSFILE*

Γραμματόσημα για το θεσμό της δουλειάς, σελ. 39

<http://www.flickr.com/photos/cowgummy/369862189/>

Φωτογράφος: CowGummy *at Flickr*

Το μουσουλμανικό τέμενος της Κολωνίας, σελ. 43

Φωτογράφος: PhilippSann

Σημαντική αναβάθμιση σχολείου , σελ. 44

<http://www.flickr.com/photos/bcgonphotos/5393326629/>

Φωτογράφος: BCGovPhotos *at Flickr*

ACCEPT
PLURALISM

Funded under Socio-economic Sciences & Humanities